

Maatschappelijke en economische impact Nederlandse Loterij

DECISIO

TITEL

Maatschappelijke en economische impact
Nederlandse Loterij

DATUM

21 juli 2023

STATUS RAPPORT

Eindrapport

OPDRACHTGEVER

Nederlandse Loterij

PROJECTTEAM DECISIO

Niels Hoefsloot, Gerwin van der Meulen, Guus
Kersten en Freek Lier

Inhoud rapport

1.	Inleiding	1	6.	Sponsoring en verkoop	30
2.	Breedtesport	4	6.1	Sponsoring	32
2.1	Gezondheid	7	6.2	Verkoop producten	33
2.2	Sociaal	8	7.	Synthese en conclusies	34
2.3	Arbeid	9	Literatuurlijst	39	
2.4	Economische impact	11	Bijlage 1: Methode	41	
3.	Topsport	12	Bijlage 2: SROI-studies voor schatting effecten goede doelen	45	
3.1	Maatschappelijke effecten	14	Bijlage 3: Voorbeeld effecttoekenning sportbond	48	
3.2	Economische effecten	16	Bijlage 4: Voorbeeld effecttoekenning goed doel	49	
4.	Goede doelen	17			
4.1	Gezondheid	20			
4.2	Sociaal domein	22			
4.3	Cultuur	24			
4.4	Economische impact	26			
5.	Afdracht aan het Rijk	27			
5.1	Maatschappelijk effecten	28			
5.2	Economische impact	29			

SAMENVATTING: MAATSCHAPPELIJKE EN ECONOMISCHE IMPACT NEDERLANDSE LOTERIJ

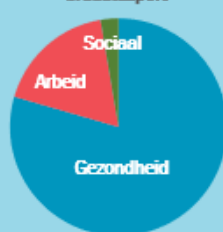

€1 besteed aan breedtesport levert meer dan €1,90 aan maatschappelijke baten op

Investeren in breedtesport is waardevol. Sporten is gezond en mensen beleven er plezier aan. Breedtesport kent uiteenlopende maatschappelijke effecten. Sporten leidt tot fysieke en mentale gezondheidseffecten. Daarnaast is sporten een sociale bezigheid en geeft het mensen de kans om nieuwe mensen te ontmoeten. Tenslotte leidt sporten tot arbeidseffecten: sportende mensen zijn productiever en minder vaak ziek. Kortom, investeren in sporten rendeert.

Nederlandse Loterij droeg in 2022 **28,9 miljoen euro** af aan breedtesport. De maatschappelijke effecten als gevolg van deze afdracht bedragen meer dan **56,2 miljoen euro**. Dit betekent een **Social Return On Investment (SROI) van meer dan 1,9**. Bovenop de in euro's uitgedrukte effecten leidt de afdracht aan breedtesport ook tot effecten die niet in euro's zijn uit te drukken (bv. sociaal kapitaal en mentaal welzijn).

Verdeling effecten breedtesport

Topsport: trots, verbondenheid en inspiratie

Topsport roept gevoelens op bij mensen. Het zien presteren van Nederlandse sporters leidt tot gevoelens van trots en verbondenheid. Daarnaast heeft topsport een enthousiasmerend effect. Voor kwantificering van deze effecten ontbreekt een wetenschappelijke basis.

Nederlandse Loterij droeg in 2022 **12,7 miljoen euro** (via NOC*NSF) af aan topsport. Dit maakte **33%** uit van alle topsporttoekenningen door NOC*NSF (zie figuur rechts).

3.610 werkzame personen

De afdrachten van en activiteiten door Nederlandse Loterij leiden (direct en indirect) tot banen in bijvoorbeeld de sport, zorg en retail. Naar schatting ging dit om **3.040 FTE** wat ongeveer gelijk staat aan **3.610 werkzame personen**.

Afdracht van 122,9 miljoen aan Rijk

In 2022 droeg Nederlandse Loterij **122,9 miljoen euro** af aan de Nederlandse Staat. Dit bedrag is niet geoormerkt en het is dan ook niet bekend waarvoor de Staat deze middelen gebruikt. De afdracht kan worden gebruikt voor algemene middelen maar ook een afboeking van de staatsschuld is mogelijk. De Rijksoverheid besteedde vergelijkbare bedragen (respectievelijk 110 en 90 miljoen euro) aan de ondersteuning van sportverenigingen tijdens de Covid-pandemie (in 2020) en het stimuleren van een gezonde levensstijl en leefomgeving (in 2022).

Sponsoring en verkoop

Nederlandse Loterij is actief als sponsor. Zo sponsorden ze Fonds Gehandicaptensport, TeamNL en 28 aangesloten sportbonden. De sponsoractiviteiten en het verkopen van producten van Nederlandse Loterij leidt tot ongeveer 920 werkzame personen.

€1 besteed aan goede doelen levert meer dan €1,80 tot €3,30 aan maatschappelijke baten op

De 18 goede doelen die Nederlandse Loterij ondersteunt zijn divers maar hebben elk een missie en doelen op het gebied van gezondheid, maatschappelijk welzijn en cultuur. Een deel van de goede doelen maakt impact op het thema 'gezondheid' door bij te dragen aan genezing en preventie van ziekten, aandoeningen en letsel of door de kwaliteit van leven van mensen met een ziekte of aandoening te verbeteren. Een ander deel van de goede doelen gebruikt haar middelen om het sociaal domein te ondersteunen en te verbeteren. Tenslotte richt één goed doel zich op het behoud, de bescherming en versterking van cultuur in Nederland.

Nederlandse Loterij droeg in 2022 **19,9 miljoen euro** af aan goede doelen. De maatschappelijke effecten als gevolg van deze afdracht bedragen **35,7 tot 66,3 miljoen euro**. Dit betekent een **Social Return On Investment (SROI) van 1,8 tot 3,3**. Bovenop de in euro's uitgedrukte effecten leidt de afdracht aan goede doelen ook tot effecten die niet in euro's zijn uit te drukken (bv. sociaal kapitaal en cultuur).

Afdracht Nederlandse Loterij aan breedtesport, topsport, goede doelen en de Nederlandse Staat: 195,1 miljoen euro

De missie van Nederlandse Loterij is bijdragen aan een gelukkig, gezond en sportief Nederland. Om deze missie te verwezenlijken draagt Nederlandse Loterij jaarlijks een bedrag af aan NOC*NSF en 77 sportbonden, 18 goede doelen en de Staat der Nederlanden. In 2022 ging dit om een bedrag van 195,1 miljoen euro. NOC*NSF (NOC*NSF en 77 sportbonden), stichting ALN (die 18 goede doelen vertegenwoordigt) en de Nederlandse Staat ontvingen in 2022 respectievelijk 52,3, 19,9 en 122,9 miljoen euro. De voornaamste doelen hierbij zijn om bij te dragen aan breedtesport, topsport en sport voor mensen met een beperking. De doelstellingen voor de goede doelen liggen op het vlak van gezondheid, sociaal domein en cultuur.

Nederlandse Loterij draagt bij aan economie en maatschappij

De maatschappelijke en economische effecten als gevolg van de afdracht van Nederlandse Loterij in 2022 waren significant. Nederlandse Loterij droeg met haar afdrachten bij aan een gezonder, sociaal en gelukkiger Nederland. De Nederlandse bevolking vindt het belangrijk en waardevol dat Nederlandse Loterij geld afdraagt aan sport en goede doelen. Uit een panelonderzoek bleek dat ruim 80% van de ondervraagden (N=300) dit waardevol vindt.

1. Inleiding

Nederlandse Loterij

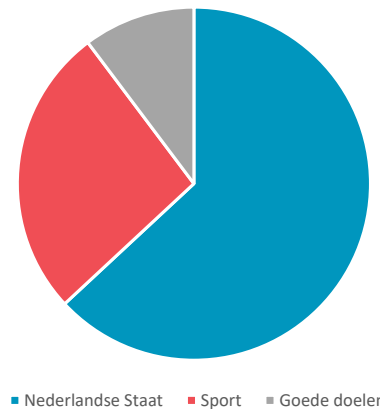
Nederlandse Loterij is de grootste kansspelorganisatie van Nederland met in 2022 een omzet van circa 6,5 miljard euro. Het overgrote deel hiervan is uitgekeerd als prijzengeld (circa 90%). Nederlandse Loterij heeft als doel een maatschappelijke bijdrage te leveren. Om invulling te geven aan deze missie ondersteunt Nederlandse Loterij sport en goede doelen.

Afdracht Nederlandse Loterij

Nederlandse Loterij draagt jaarlijks vele miljoenen af aan de Staat (122,9 miljoen euro), NOC*NSF (52,3 miljoen euro) die 77 sportbonden vertegenwoordigt en stichting Aanwending Loterijgelden Nederland (ALN) (19,9 miljoen euro) die 18 goede doelen vertegenwoordigt. In 2022 ging het in totaal om ruim 195,1 miljoen euro.

De voornaamste doelen hierbij waren om bij te dragen aan sport voor iedereen, sport op het hoogste niveau en sporten met een beperking. De doelstellingen van de goede doelen hangen vooral samen met gezondheid, sociaal domein en cultuur. Op deze wijze draagt Nederlandse Loterij bij aan uiteenlopende maatschappelijke doelen in Nederland.

Figuur 1.1 Afdrachten Nederlandse Loterij in 2022.

Vraagstelling

Nederlandse Loterij heeft daarom economisch onderzoeksbureau Decisio gevraagd een onderzoek te doen naar de maatschappelijke en economische impact. In dit onderzoek stond de volgende hoofdvraag centraal:

Wat was in 2022 de maatschappelijke en economische impact van de afdrachten en activiteiten vanuit Nederlandse Loterij?

Deze hoofdvraag is nader onderzocht aan de hand van de volgende subvragen:

- **Hoofddoelen:** welke hoofddoelen liggen ten grondslag aan de activiteiten en financiële afdracht door Nederlandse Loterij?
- **Financiële betekenis afdracht Nederlandse Loterij:** in welke mate zijn beneficianten afhankelijk van de financiële bijdrage vanuit Nederlandse Loterij? Wat betekent het voor beneficianten als er geen bijdrage van Nederlandse Loterij zou zijn?
- **Onderliggende doelen:** zijn er voor afzonderlijke beneficianten specifieke onderliggende doelen waarvoor zij de financiële afdracht van Nederlandse Loterij inzetten (zo ja, welke) of is de financiële afdracht als niet geormerkte, algemene middelen te beschouwen?
- **Activiteiten en resultaten:** welke (type) activiteiten van de beneficianten worden (mede) mogelijk gemaakt door de bijdrage vanuit Nederlandse Loterij? Tot welke resultaten (in hoofdlijnen) leiden deze activiteiten?
- **Effecten en impact:** welke maatschappelijke en economische effecten gaan uit van de activiteiten en resultaten en welke betekenis/impact heeft dat voor de Nederlandse samenleving?

Aanpak

Het onderzoek naar de maatschappelijke en economische impact is door Decisio uitgevoerd aan de hand van de onderstaande methoden:

- Financieel onderzoek naar de afdracht aan NOC*NSF, sportbonden en goede doelen en de verdeling daarvan
- Interviews met Nederlandse Loterij, sportbonden en goede doelen
- Enquête onder goede doelen naar de relatie tussen maatschappelijke impact die zij maken en de afdracht van Nederlandse Loterij (uitgevoerd door I&O Research)
- Panelonderzoek onder Nederlandse burgers naar de bekendheid van en associatie met Nederlandse Loterij (uitgevoerd via Quantilope)
- Uitwerking van een 'theory of change' op basis van de afdracht van Nederlandse Loterij, de verdeling ervan, doelen van beneficianten, output/activiteiten en effecten/outcome
- Uitwerking van een kwantitatief impactmodel om inzicht te krijgen in de impact van de activiteiten en afdracht van Nederlandse Loterij
- Literatuuronderzoek: onder meer op basis van jaarverslagen van sportbonden en goede doelen, publicaties over maatschappelijke impact op het vlak van sport, gezondheid, bewegen en welzijn

Ruim de helft van de Nederlanders is bekend met afdrachten Nederlandse Loterij

In aanvulling op het onderzoek naar de maatschappelijke en economische impact van de afdrachten en activiteiten van Nederlandse Loterij is panelonderzoek (N=300) uitgevoerd naar de bekendheid van en associatie met de afdrachten van Nederlandse Loterij. Ruim de helft (58%) van de Nederlanders geeft aan bekend te zijn met de afdrachten van Nederlandse Loterij aan goede doelen en sport. Ruim 80% geeft aan dit *waardevol* te vinden (cijfer van 6 of hoger op een tienpuntschaal). Iets minder dan de helft van de Nederlanders geeft aan dit zeer waardevol te vinden (cijfer van 8 of hoger op een tienpuntschaal). Mensen die aangaven dit niet waardevol te vinden noemden voornamelijk 'gokken' en de kans op 'verslaving' als reden.

Voorafdrachten aan goede doelen door Nederlandse Loterij als belangrijk gezien

Aan respondenten is gevraagd hoe belangrijk zij de afdrachten van Nederlandse Loterij aan topsport, breedtesport en goede doelen vinden. 74% vindt het belangrijk dat Nederlandse Loterij geld afdraagt aan goede doelen. Voor breedtesport gaat dit om 67% en voor topsport om 55%. Het aandeel dat aangeeft de afdracht aan topsport *niet* belangrijk te vinden bedraagt 18%. Voor breedtesport en goede doelen bedraagt dit respectievelijk 11% en 8%. Het resterende deel van de mensen geeft aan 'neutraal' te zijn in hoeverre zij de afdrachten van Nederlandse Loterij belangrijk vinden.

De enquête brengt in beeld dat het grootste deel van de (geënquêteerde) bevolking de afdrachten van Nederlandse Loterij belangrijk en waardevol vindt. Wel zijn verschillen te zien in de thema's (goede doelen, breedtesport en topsport) waar Nederlandse Loterij geld aan afdraagt.

Leeswijzer

In het vervolg van dit rapport komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- Hoofdstuk 2: Breedtesport
- Hoofdstuk 3: Topsport
- Hoofdstuk 4: Goede doelen
- Hoofdstuk 5: Afdracht aan het Rijk
- Hoofdstuk 6: Sponsoring en verkoop
- Hoofdstuk 7: Synthese en conclusies

In de bijlagen van dit rapport zijn de gebruikte methoden nader toegelicht. Ook zijn daar enkele voorbeeldberekeningen opgenomen die inzichtelijk maken hoe de methodes werken en leiden tot de gerapporteerde resultaten. Daarnaast zijn de gebruikte methodes in de bijlage nader toegelicht en is een overzicht van de geraadpleegde literatuur opgenomen.

2. Breedtesport

De missie van Nederlandse Loterij is om bij te dragen aan een gelukkig, gezond en sportief Nederland. Bij de Nederlandse breedtesport komen deze wensen samen. Onder breedtesport verstaan we sport die door de bevolking wordt beoefend vanwege de recreatieve functie ervan. Breedtesport kent, vanuit het perspectief van plezier en beleving, uiteenlopende maatschappelijke effecten op het vlak van gezondheid, sociaal welzijn en arbeid.

Onderstaand figuur brengt in beeld hoe de afdrachten van Nederlandse Loterij aan breedtesport leiden tot maatschappelijke effecten. De figuur laat zien dat bonden, mede met geld vanuit de afdracht, bondstaken uitvoeren (output). Daardoor worden individuen bereikt en geactiveerd (outcome). Voor die individuen ontstaan vervolgens maatschappelijke effecten.

Nederlandse Loterij en breedtesport

Nederlandse Loterij draagt bij aan de breedtesport in Nederland via de jaarlijkse afdracht aan NOC*NSF. In 2022 gaat 52,3 miljoen naar het NOC*NSF. Daarvan gaat 12,7 miljoen naar topsport, nog eens 28,9 miljoen euro wordt onderverdeeld aan 77 sportbonden. Het restant wordt door NOC*NSF gebruikt voor programma's ten behoeve de algemene ontwikkeling van de sport. De afdracht aan de bonden is ongeoormerkt. Oftewel, er zijn geen nadere afspraken gemaakt met sportbonden over de besteding van de middelen. In de praktijk benutten sportbonden de afdracht veelal voor de uitvoering van de kerntaken. Het gaat hierbij in de regel om onder andere het ondersteunen van de bij de bond aangesloten verenigingen en het faciliteren van een wedstrijd- en competitieaanbod. In de figuur is dit aangeduid als 'output'.

Voorbeeld effecttoekenning

Sportbonden ondersteunen verenigingen, faciliteren competities en zorgen voor nieuwe aanwas voor verenigingen. Dit verlaagt de drempel om te gaan sporten en leidt er toe dat meer mensen voldoen aan de beweegrichtlijn. Hierdoor ontstaan onder andere gezondheidseffecten. Mensen krijgen bijvoorbeeld een verbeterde kwaliteit van leven. Vanwege de financiële afhankelijkheid van bonden aan de afdracht van Nederlandse Loterij zijn deze effecten voor een deel toe te rekenen aan Nederlandse Loterij. Hierdoor is verondersteld dat de afdracht van Nederlandse Loterij aan breedtesport leidt tot 44,7 miljoen euro (van de totaal 56,2 miljoen euro) aan effecten door verbeterde kwaliteit van leven. De nuances bij deze berekening zijn beschreven in de methode in bijlage 1.

In bijlage 3 is stapsgewijs een rekenvoorbeeld uitgewerkt hoe de afdracht aan de Nederlandse Volleybalbond leidt tot maatschappelijke effecten.

In totaal zijn circa 5,2 miljoen Nederlanders lid van een sportvereniging die onder een sportbond valt¹. NOC*NSF verdeelt de afdracht van Nederlandse Loterij onder de sportbonden op basis van een aantal voorwaarden en afspraken. In 2022 zijn ledenaantallen van bonden hierin een bepalende factor. Momenteel wordt er door het NOC*NSF gewerkt aan een manier waarop maatschappelijke impact van bonden meegewogen kan worden in de middelenverdeling. De KNVB (voetbal) ontvangt in 2022 de grootste afdracht voor breedtesport. Daarnaast ontvangen ook Sportvisserij Nederland en KNLTB (tennis) omvangrijke bijdragen via NOC*NSF.

De jaarlijkse inkomsten via NOC*NSF is veelal een belangrijk onderdeel van de begroting van sportbonden. De afhankelijkheid van de afdracht verschilt per bond. Zo is de Koninklijke Nederlandse Cricketbond op haar begroting slechts voor 3,8% afhankelijk en de Drakenboot Federatie voor circa 88%. Gemiddeld is de afhankelijkheid bij bonden 25%. Kijkend naar de tien grootste bonden is de afhankelijkheid gemiddeld 8,6%.

¹ NOC*NSF (2022). Zo sport Nederland.

Tabel 2.1 Overzicht van de omvangrijkste afdrachten voor breedtesport, 2022

Bond	Afdracht (in mln. euro)
Koninklijke Ned. Voetbalbond	4,1
Sportvisserij Nederland	1,2
Koninklijke Ned. Lawn Tennis Bond	1,4
Koninklijke Ned. Golf Federatie	0,9
Koninklijke Ned. Gymnastiek Unie	1,1
Koninklijke Ned. Hockey Bond	1,4

Mate van afhankelijkheid en effecten

Sportbonden zijn voor het uitvoeren van de kerntaken in meer of mindere mate afhankelijk van de gelden van Nederlandse Loterij. De onderzochte impact van de afdracht van Nederlandse Loterij op de breedtesport is door ons gekoppeld aan de mate van afhankelijkheid.

De maatschappelijke effecten die we berekenen ontstaan bij de individuen die via bonden sporten of op een andere manier bij sport betrokken zijn (bijvoorbeeld als vrijwilliger). Voor het bepalen van de effecten gaan we ervanuit dat de impact die bonden maken op individuen wegens de financiële relatie voor een klein deel toe te schrijven zijn aan

Nederlandse Loterij. De relatie tussen middelen en effecten is uiteraard niet direct aantoonbaar. Daarom is een aantal nuanceringen van belang. Het is namelijk goed mogelijk dat leden van een sportvereniging ook hadden gesport zonder de bijdrage aan de sportbond en daarom ook zonder die bijdrage aan de sportbond tot maatschappelijke effecten hebben geleid.

Verder is sprake van uiteenlopende verschillen tussen sporten. De impact van bijvoorbeeld handbal is anders dan die van schaken. Tegen deze achtergrond zijn in ons kwantitatieve impactmodel meerdere correcties uitgevoerd om tot een zo betrouwbaar mogelijke inschatting van effecten te komen. Voor een nadere toelichting hierop verwijzen we door naar bijlage 1 van dit rapport (methode).

2.1 Gezondheid

Sport en bewegen hoort bij een gezonde leefstijl. Het RIVM bepaalde in 2019 dat ongezond gedrag de oorzaak is van circa 20% van de ziektelast². Preventie in de vorm van het bevorderen van een gezonde leefstijl is volgens de WRR één van de drie manieren waarop we toekomstige zorgkosten kunnen temperen³. Dit komt doordat er verschillende gezondheidseffecten aan sport en bewegen zijn verbonden.

Gezondheidseffecten gekoppeld aan sportdeelname

Sportende mensen hebben minder kans op psychische en fysieke aandoeningen, zoals depressies en hart- en vaatziekten. Op die manier kunnen zorgkosten worden voorkomen. Een gezondere leefstijl leidt daarnaast ook tot een verhoogde kwaliteit van leven en een toename in levensverwachting. Daartegenover staat dat sportdeelname en bewegen leidt tot een hogere kans op blessures, wat weer leidt tot hogere zorgkosten. Ecorys (2021)⁴ koppelde deze effecten aan het voldoen aan de beweegrichtlijn. In deze studie is per type sportbond geschat tot hoeveel

gezondheidsimpact de afdracht van Nederlandse Loterij leidt.

Bijna 45 miljoen euro aan gezondheidsbatens als gevolg van afdracht Nederlandse Loterij

De afdracht van Nederlandse Loterij levert voor de breedtesport ongeveer 44,7 miljoen euro aan gezondheidsbatens op. Deze effecten worden voor het omvangrijkste deel veroorzaakt doordat breedtesport de kwaliteit van leven van leden van sportverenigingen verbetert. Verder wordt volgens onze schattingen jaarlijks circa 5,1 miljoen euro aan zorgkosten bespaard door de afdracht van Nederlandse Loterij. In negatieve zin vallen kosten die ontstaan door blessures voor een deel toe te rekenen aan de afdracht van Nederlandse Loterij. Het gaat hier om circa 0,7 miljoen euro.

Tabel 2.2 Overzicht van gezondheidseffecten van afdracht Nederlandse Loterij aan breedtesport, 2022

Effect (in mln.)	
Levensverwachting	€ 2,0
Blessures	-€ 0,7
Kwaliteit van leven	€ 38,4
Zorgkosten	€ 5,1
Totaal	€ 44,7

Focus op kerntaken zonder afdracht Nederlandse Loterij

Enkele sportbonden geven aan dat wanneer Nederlandse Loterij niet haar jaarlijkse afdracht zou doen zij zich primair zouden richten op hun belangrijkste kerntaken. Sportbonden gaven aan dat zonder afdrachten van Nederlandse Loterij innovaties, campagnes en onderzoek minder prioriteit zouden krijgen. Wanneer innovatie of vernieuwing in de sport minder of niet meer plaatsvindt zal in de toekomst niet alles uit de sport gehaald worden en zal maatschappelijke impact misgelopen worden.

² RIVM (2018). Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018: Een gezond vooruitzicht.

³ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) (2021). Kiezen voor houdbare zorg.

⁴ Ecorys (2021). De sociaaleconomische waarde van sporten en bewegen.

Programma ZekerBewegen van Judobond

ZekerBewegen is een programma van de Judobond met als doel duurzaam beweeggedrag van 55+'ers te stimuleren. Met het programma leren gecertificeerde instructeurs ouderen hoe zij vallen zoveel mogelijk kunnen voorkomen. Mocht het dan toch gebeuren krijgen ouderen de les hoe veilig te vallen en op te staan. ZekerBewegen biedt ouderen de kans om beweegvaardigheden te verbeteren en te vertrouwen in eigen mogelijkheden. Dit is een voorbeeld van een programma door een sportbond om ook buiten de sport om een maatschappelijke bijdrage te leveren.

2.2 Sociaal

Breedtesport is veelal een sociale bezigheid. In gesprekken met sportbonden is 'ontmoeten' vaak genoemd als belangrijkste maatschappelijk effect. Sporten in verenigingsverband zorgt voor een sociaal netwerk, maar geeft ook de gelegenheid om te werken aan persoonlijke vaardigheden en het leren van normen en waarden. Daarnaast zorgt sport voor bezigheid en zingeving.

Breedtesport leidt tot uiteenlopende sociale effecten

Er zijn veel aanwijzingen dat kinderen die sporten op school beter presteren dan kinderen die niet sporten⁵⁶. De hypothese is dat sporten een positief effect heeft op bepaalde eigenschappen en vaardigheden die schoolprestaties positief beïnvloeden. Het gaat hier dus om een indirect effect. Daarnaast beschrijft het Verwey-Jonker Instituut (2011) dat sporten voor jongeren als nuttig tijdverdrijf kan dienen. Hierdoor voorkomt sport dat jongeren in de problemen komen met bijvoorbeeld crimineel gedrag.

Hockeybond zet zich in voor kinderen uit lage inkomenswijken

Via de Hockey Foundation heeft de hockeybond het streven om de komende 10 jaar 30 verenigingen op te zetten in lage inkomenswijken. Daarmee is het streven 10.000 kinderen te ondersteunen. Momenteel staat de teller op 6 Hockey Foundation verenigingen, waar ongeveer 3.200 kinderen aan activiteiten deelnemen. De breedtesport wordt hier als middel gebruikt om kinderen structuur te bieden en bij te dragen aan een netwerk van saamhorigheid en onderlinge betrokkenheid⁷.

De kracht van de ontmoeting is onderdeel van het effect 'sociaal kapitaal'. Sport heeft een positieve invloed op het verbeteren van de sociale samenhang in wijken. Daarmee bevordert sport de ontwikkeling van gemeenschapsgevoel, contacten tussen verschillende groepen en vertrouwen⁸. Dit leidt er mede toe dat sporten een positief effect

⁵ Verwey-Jonker Instituut (2011). De maatschappelijke waarde van sport.

⁶ Fujiwara, Kudrna, Cornwall, Laffan en Dolan (2015). Further analysis to value the health and educational benefits of sport and culture.

⁷ Bron foto: Hockey.nl.

⁸ Gratton, Toohey, Skinner, Lock and Kokolakakis (2018). Economic value of community clubbased sport in Australia.

heeft op het mentaal welzijn⁹. Dit gaat over gevoelens van tevredenheid, blijdschap en zingeving.

Een belangrijk direct effect van sporten is plezier. Tegelijkertijd is plezier ook één van de grootste motivaties om te gaan sporten. 89% van de startende sporters noemt plezier, naast een gezonde levensstijl, als belangrijke reden om te gaan sporten¹⁰.

Sociale effecten laten zich moeilijk kwantificeren

Tabel 2.3 bevat de sociale effecten van sport; die zijn over het algemeen lastig te kwantificeren.

Breedtesport leidt tot positieve effecten op schoolprestaties van circa 1,5 miljoen euro per jaar. Ook zijn er positieve effecten op het thema criminaliteit, al zijn deze minimaal. Dit komt omdat maar een beperkt deel van de mensen zonder sport in de criminaliteit terecht was gekomen, het effect gaat dus maar voor een klein aandeel van de sportende mensen gaat op. De effecten sociaal kapitaal, mentaal welzijn en plezier zijn opgenomen als pro memorie (PM). Zoals beschreven weten we

⁹ Gratton, Toohey, Skinner, Lock and Kokolakis (2018). Economic value of community clubbased sport in Australia.

dat sport een positieve invloed heeft op deze effecten. Een wetenschappelijke basis ontbreekt echter om deze effecten te kwantificeren dan wel in geld uit te drukken.

Tabel 2.3 Overzicht sociale effecten van afdracht Nederlandse loterij aan breedtesport, 2022

Effect (in mln.)	
Schoolprestaties	€ 1,5
Criminaliteit	€ 0,0
Sociaal kapitaal	PM
Mentaal welzijn	PM
Plezier	PM
Totaal	1,5 + PM

2.3 Arbeid

Fittere mensen zijn vaak productiever en minder vaak ziek dan niet fitte mensen. Dit blijkt onder andere uit onderzoek van Ecorys uit 2021¹¹. Ecorys laat zien dat er een samenhang is tussen de mate waarin mensen sporten en arbeidsverzuim. Ook blijkt uit het onderzoek dat sportende werknemers gemiddeld productiever zijn dan hun niet-sportende collega's. Dit effect gaat vooral op voor mensen met

¹⁰ Pulles & van den Dool (2020). Factsheet Starten en stoppen met een sportactiviteit.

¹¹ Ecorys (2021). De sociaaleconomische waarde van sporten en bewegen.

een zittend beroep. Dit blijkt uit onderzoek van TNO¹². Dit onderzoek brengt in beeld dat sporten ertoe leidt dat:

- De bloeddruk normaliseert
- Gelukshormonen worden aangemaakt
- Stress wordt afgebroken
- Slaap wordt verbeterd en geoptimaliseerd

Deze mechanismen leiden ertoe dat mensen die regelmatig sporten ook in hun werk beter functioneren en minder snel ziek worden.

Het effect van sporten op arbeidsproductiviteit en ziekteverzuim is ook beschreven in onderzoek van het Verwey Jonker Instituut uit 2011¹³. In dit onderzoek is beschreven dat mensen die regelmatig sporten gedurende hun hele leven 25 dagen minder ziek zijn dan mensen die niet of nauwelijks sporten.

¹² TNO (2003). Factsheet gezonde werknemers presteren beter en kosten aanzienlijk minder.

¹³ Verwey-Jonker Instituut (2011). De maatschappelijke waarde van sport.

10 miljoen aan arbeidsbaten door afdracht Nederlandse Loterij

De afdracht van Nederlandse Loterij aan breedtesport leidt tot 10 miljoen euro¹⁴ aan baten als gevolg van een verhoogde arbeidsproductiviteit en een lager ziekteverzuim.

Tabel 2.4 Overzicht arbeidseffecten als gevolg afdracht Nederlandse Loterij aan breedtesport, 2022

Effect (in mln.)		
Arbeidsproductiviteit	€	8,1
Ziekteverzuim	€	1,9
Totaal	€	10,0

Algemene ontwikkeling sport

Zoals beschreven in de inleiding van dit hoofdstuk gaat er een deel van de afdracht via het NOC*NSF naar verschillende doeleinden ten behoeve van de ontwikkeling van de (breedte)sport. In tabel 2.5 zijn de verschillende posten uitgesplitst. De grootste post is de basisfinanciering van het NOC*NSF. Net zoals bij bonden gaat het hier om ongeoormerkt

¹⁴ Bij deze berekening is uitgegaan van de uit het rapport SROI Sport en Bewegen (2022) van REBEL en het Mulier Instituut.

geld wat gebruikt kan worden om de kerntaken van de organisatie uit te voeren.

Daarnaast gaat er geld naar programma's zoals het antidopingbeleid, integriteitsbeleid en 'Tegengaan Misbruik in de Sport'. De gemene deler van deze programma's is dat ze alle drie bijdragen aan een veilige en eerlijke sportcultuur.

Een ander belangrijk thema is de ontwikkeling van de sport. De afdracht van Nederlandse Loterij vormt een belangrijke basis voor deze programma's en geeft NOC*NSF de mogelijkheden de algemene ontwikkeling van de sport te bevorderen.

Euro afdracht aan breedtesport levert maatschappelijk meer dan 1,90 euro op

Door geld af te dragen aan *breedtesport* creëren sportbonden gezondheids-, sociale- en arbeidseffecten. Het bedrag van 28,9 miljoen euro dat Nederlandse Loterij via het NOC*NSF direct afdraagt aan sportbonden leidt tot **meer dan 56 miljoen euro** aan effecten. Daarnaast zijn enkele effecten niet kwantificeerbaar (PM-posten).

¹⁵ Data over onderverdeling afdracht 2022 verkregen van Nederlandse Loterij.

Tabel 2.5 Overzicht afdracht aan algemene ontwikkeling sport¹⁵

Kostenpost	Afdracht
NOC*NSF - Basisfinanciering	€ 7.415.000
Antidoping beleid	€ 1.725.250
Integriteitsbeleid en tuchtrechtspraak	€ 150.000
Regionale Sportnetwerken	€ 169.000
Onderzoek	€ 400.000
Tegengaan Misbruik in de Sport	€ 915.000
Fonds voor de Sport	€ 200.000
Maatwerkbudget Innovatie	€ 820.000

2.4 Economische impact

Geld afdragen aan breedtesport leidt ook tot een economische impact: werkgelegenheid. Om breedtesport mogelijk te maken wordt bijvoorbeeld geld besteed aan de aanleg, het onderhoud en de verduurzaming van accommodaties, worden trainers, organisatoren en scheidsrechters opgeleid en moeten ICT-systemen en websites worden opgetuigd en onderhouden. Daarnaast leiden opdrachten aan breedtesport op tal van andere manieren tot een economische impact.

In 2022 kwam de opdracht van Nederlandse Loterij op verschillende manieren terecht bij de breedtesport. Zo ontvingen sportbonden bijna 29 miljoen aan opdrachten. Terwijl ook circa 12 miljoen aan opdracht werd gebruikt voor zaken ten behoeve de algemene ontwikkeling van de breedtesport. De directe werkgelegenheid die ontstaat als gevolg van deze opdracht is ongeveer 610 FTE. Dit staat gelijk aan ongeveer 720 werkzame personen.

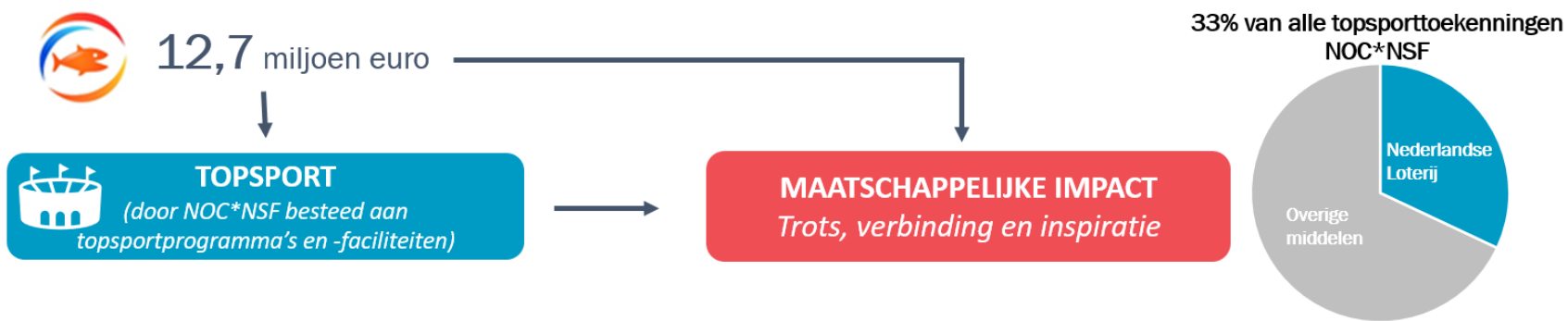
Afdrachten aan breedtesport leiden tot extra omzetten en productie in de gehele keten van uiteenlopende toeleveranciers binnen Nederland. Dit zijn de indirecte bestedingseffecten van opdrachten aan breedtesport. Dit leidt eveneens tot een werkgelegenheidseffect.

Het indirecte bestedingseffect is 29 miljoen euro. Dit leidt tot nog eens 190 extra FTE wat ongeveer gelijk staat aan 240 werkzame personen.

Tabel 2.6 Werkgelegenheidseffecten breedtesport, 2022

Werkgelegenheidseffect	Aantal
FTE (direct)	610
FTE (indirect)	190
FTE Totaal	800
Werkzame personen (direct)	720
Werkzame personen (indirect)	240
Werkzame personen totaal	960

3. Topsport

Tijdens Olympische en Paralympische Spelen en andere sporttoernooien op wereldniveau zitten Nederlanders massaal voor de buis of in het stadion om te juichen voor Nederlandse sporters. Het zien presteren van Nederlandse sporters leidt tot gevoelens van trots en verbondenheid¹⁶. Daarnaast heeft sport een belangrijk enthousiasmerend effect. Prestaties van topsporters inspireren mogelijk mensen om zelf (fanatiek) te gaan sporten en/of te bewegen.

Nederlandse Loterij en topsport

Vanwege het belang van topsport voor de maatschappij draagt Nederlandse Loterij via NOC*NSF jaarlijks vele miljoenen euro's af aan de

Nederlandse topsport. De onderstaande figuur laat zien hoe de bijdrage aan topsport leidt tot maatschappelijk effect.

Voorbeeld effecttoekenning

Nederlandse Loterij draagt geld af aan NOC*NSF waarmee zij TeamNL Centra financiert. In deze TeamNL Centra hebben topsporters de mogelijkheid om onder de beste begeleiding volop te trainen wat hen in staat stelt om op internationale toernooien topprestaties te leveren. Dit roept bij de Nederlandse bevolking gevoelens van trots op.

De afdracht van Nederlandse Loterij draagt bij aan voorzieningen, begeleiding, faciliteiten en andere vormen van ondersteuning waardoor topsporters

zich kunnen focussen op hun sportieve prestaties (output). Dit stimuleert het verbeteren van prestaties door Nederlandse sporters waardoor Nederland deel uit kan maken van de best presterende sportlanden ter wereld (Top 10-ambitie) (outcome). Dit leidt maatschappelijk tot gevoelens van verbondenheid, inspiratie en trots.

In 2022 leverde Nederlandse Loterij een bijdrage van 12,7 miljoen euro aan NOC*NSF gericht op topsport. Dit bedroeg een derde van alle topsporttoekenningen (topsportprogramma's en TeamNL Centra) door NOC*NSF.

¹⁶ Mulier Instituut (2011). De maatschappelijke betekenis van topsport.

NOC*NSF besteedt de afdracht van Nederlandse Loterij voor topsport aan:

- (Niet) Olympische en Paralympische programma's, waaronder:
  - Topsportprogramma's
  - Opleidingsprogramma's 2028
  - Campagnes
  - Winterprogramma's
- TeamNL Centra
- Parttime presterende programma's

Sporten waar relatief veel middelen vanuit NOC*NSF naartoe gaan zijn sporten waar Nederland veelal succesvol in is bij internationale toernooien. Dit zijn onder andere zeilen (2,1 miljoen euro), judo (1,7 miljoen euro) en roeien (1,7 miljoen euro)¹⁷.

Nederlandse Loterij sponsorde daarnaast TeamNL. Dit komt aan bod in het hoofdstuk over sponsoring en verkoop (hoofdstuk 6).

¹⁷ Gebaseerd op de Topsporttoekenningen 2022 van het NOC*NSF .

¹⁸ The Guardian (2021). 'Brutal but effective': lottery funding secures 100 golds for Team GB.

3.1 Maatschappelijke effecten

Prestaties van topsporters op internationale toernooien leiden tot gevoelens van trots en verbondenheid. Dit is onder andere beschreven in een onderzoek van het Mulier Instituut uit 2011. Dit onderzoek licht toe dat sportwedstrijden en sportprestaties in belangrijke mate bijdragen aan gevoelens van nationale trots en verbondenheid. Mensen identificeren zichzelf met deelnemende sporters, teams of clubs. Deze identificatiefunctie draagt bij aan het versterken van sociale integratie en sociale cohesie. Uit de topsportklimaatmeting van de Universiteit Utrecht (2019)²¹ blijkt dat in 2019 ongeveer 80% van de bevolking aangaf (zeer) trots te zijn op de Nederlandse sportprestaties. Bovendien gaf 39% van de bevolking aan dat wanneer Nederlanders een Olympische medaille of wereldkampioenschap winnen dit een positieve invloed op hem of haar had.

'Inspiratie leidt tot sporten' niet altijd aangetoond

Topsport leidt naast gevoelens van trots en verbondenheid tot inspiratie. Door topsporters te zien presteren voelen mensen zich aangemoedigd

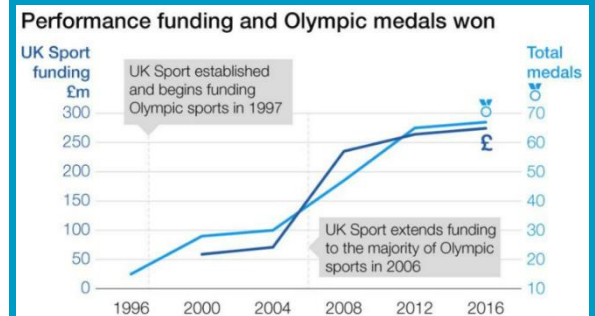
¹⁹ Sky News (2021). Tokyo Olympics: Lottery money and the medal dream - How Team GB athletes are funded .

²⁰ Daily Mail (2021). 100 golds for £1.2billion, but what's the real price paid? Lottery cash helped to fund the win-

om zelf ook te gaan sporten. NOC*NSF stelt ook als doel dat meer mensen gaan sporten doordat zij geïnspireerd raken door topprestaties van Nederlanders.

Casus Groot-Brittannië

Het Nederlandse systeem dat loterijgelden worden geïnvesteerd in sport is niet uniek. Het bekendste voorbeeld is Groot-Brittannië. Na teleurstellende Olympische Spelen in 1996 (plaats 36 op de medaillespiegel) werd in Groot-Brittannië via gelden vanuit de 'National Lottery' flink geïnvesteerd in de topsport. Nu, ruim 25 jaar later, bevindt Groot-Brittannië zich stevast in de hoogste regionen van de medaillespiegel. In de media in Groot-Brittannië is vaak de relatie gelegd tussen de toename van de loterijgelden en de toename in aantallen behaalde medailles¹⁸¹⁹²⁰.

Bron: Uk Sports

at-all-costs approach that has helped Team GB change lives, forge memories and create legends .

²¹ Universiteit Utrecht (2019). Topsportklimaatmeting. Geraadpleegd via <https://topsportklimaatmeting.sites.uu.nl/>

In de Topsportagenda 2032²² beschrijft NOC*NSF als ambitie dat *de samenleving de inspirerende en verbindende kracht van topsport bij de aanpak van urgente maatschappelijke vraagstukken waardeert met een 8 of hoger.*

Wetenschappelijke literatuur laat zien dat dit effect voor een aantal topsportprestaties kan worden aangetoond, maar een dergelijk effect is bij de meeste onderzochte gevallen uitgebleven²³. Bij sportbonden bestaat het idee dat dit hoofdzakelijk een korte termijneffect is: kort na een unieke sportprestatie is een piek te zien die na een tijd weer wegebt. Daarnaast is in onderzoeken veelal gekeken naar de effecten op ‘ledenaantallen’. Sportbonden geven aan dat inspiratie-effecten vooral ertoe leiden dat jongeren fanatieker en meer gaan sporten.

Topsporteffecten kwalitatief in beeld gebracht

Effecten van topsport zijn niet gekwantificeerd omdat effecten als trots en verbondenheid beperkt in euro’s zijn uit te drukken. Daarnaast is het niet te isoleren in hoeverre een geïnvesteerde euro uiteindelijk leidt tot een Nederlandse topprestatie. Dit hangt namelijk samen met tal van andere

²² NOC*NSF (2022). Topsportagenda 2032.

factoren zoals talentvolle lichten, maar ook van de mate waarin andere landen investeren in topsport.

Toename investeringen in sport

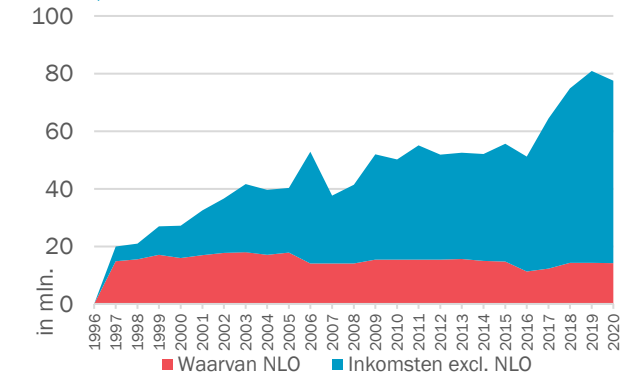
Investerings in topsport op nationaal niveau nemen sinds eind jaren '90 aanzienlijk toe (zie figuur 3.1). Vooral in de laatste jaren (tussen 2017 en 2020) zijn in Nederland de uitgaven voor topsport flink toegenomen. De afdrachten van Nederlandse Loterij vormen sinds eind jaren '90 een stabiele basis in de totale uitgaven aan topsport. In 1997 bedroeg het aandeel van de rechtsvoorgangers van Nederlandse Loterij 74% en in 2020 was het aandeel 18%. Hierbij gaat het om geld dat is geoormerkt voor topsport. Bij sommige bonden vloeit een deel van de basisfinanciering ook naar topsport. Die stroom zit niet in figuur 3.1.

De mate waarin de afdrachten hebben geleid tot Olympische medailles en andere topsportprestaties is niet eenduidig te bepalen. Wel is te zien dat Nederland sinds 2014 tot de 10 beste sportlanden ter wereld behoort afgaand op het aantal behaalde Olympische- en WK-medailles. Tussen 2017 en

²³ Mulier Instituut (2011). De maatschappelijke betekenis van topsport.

2018 gold dit ook voor Paralympische sporten (in 2019 stond Nederland hierbij op een 14^e plaats).

Figuur 3.1 Bestedingen aan topsport op nationaal niveau, 1996 tot en met 2020

Bron: Universiteit Utrecht (2019)

Landen die doorgaans beter presteren dan Nederland op internationale sporttoernooien zijn grotendeels landen met meer inwoners. Gecorrigeerd naar inwonersaantal behoort Nederland ook tot de beste sportlanden ter wereld. Nederland behaalde in de medaillespiegel voor de Olympische Spelen van 2021 waarbij een correctie is toegepast op het aantal inwoners een 10^e positie achter San Marino, Bermuda, Grenada, Bahama's, Nieuw-Zeeland, Jamaica, Slovenië, Fiji en Georgië²⁴.

²⁴ Bron: NOS (2021). Waarom San Marino eigenlijk de grote winnaar van de Spelen is.

Regionale Functie Topsportfaciliteiten

Een deel van het geld dat Nederlandse Loterij afdraagt aan topsport gaat naar TeamNL Centra. Deze centra zijn gevestigd in Arnhem (Papendal), Heerenveen, Eindhoven, Amsterdam en Den Haag. TeamNL Centra vormen de topsportinfrastructuur in Nederland. Een belangrijke taak van TeamNL Centra is het huisvesten van topsporters zodat zij zich kunnen richten op trainen en studeren. De sporter vindt in de centra faciliteiten als de trainingsaccommodatie, huisvesting, voeding en onderwijs en specialistische begeleiding TeamNL Centrum Noord biedt bijvoorbeeld aan gemiddeld 100 topsporters en sporttalenten huisvesting; via zelfstandig wonen, begeleid wonen of bij gastgezinnen. Voor de training van de topsporters in Heerenveen huurt TeamNL Centrum Noord topsportaccommodaties en -voorzieningen van o.a. IJstadion Thialf BV en Sportstad Heerenveen BV.

Voor TeamNL Centra zijn functies en faciliteiten noodzakelijk als organisatie en beheer, expertbegeleiding, accommodaties en materialen, huisvesting, maaltijden en vervoer. Voor een belangrijk deel wordt dit gefaciliteerd vanuit de regio waar TeamNL Centra zijn gevestigd. Zodoende ontstaat extra productie en werkgelegenheid in de regio van TeamNL Centra²⁵.

²⁵ Bron Foto: SportInnovator. Sportcentrum Papendal.

3.2 Economische effecten

Zonder medewerkers kan topsport niet worden gefaciliteerd. Om topsport mogelijk te maken zijn onder meer coaches, materiaal- en terreinbeheerders, faciliteiten, voedingsdeskundigen, medici en dergelijken noodzakelijk. Geld afdragen aan topsport leidt daarmee ook tot een werkgelegenheidseffect.

In 2022 deed Nederlandse Loterij voor 12,7 miljoen euro aan afdrachten aan topsport. De directe werkgelegenheid die ontstaat als gevolg van deze afdracht is jaarlijks ongeveer 190 FTE. Dit biedt ruimte voor ongeveer 220 werkzame personen.

Afdrachten aan topsport leiden tot extra omzetten en productie bij de gehele keten van uiteenlopende toeleveranciers binnen Nederland. Dit zijn de indirecte bestedingseffecten van bestedingen aan de topsport. Dit leidt eveneens tot een werkgelegenheidseffect. Het indirecte bestedingseffect is 9,1 miljoen euro. Dit leidt tot nog eens 60 extra FTE, wat ongeveer gelijk staat aan 80 werkzame personen.

Tabel 3.1 Werkgelegenheidseffecten topsport, 2022

Werkgelegenheidseffect	Aantal
FTE (direct)	190
FTE (indirect)	60
FTE Totaal	250
Werkzame personen (direct)	220
Werkzame personen (indirect)	80
Werkzame personen totaal	300

4. Goede doelen

19,9 miljoen euro

Social Return On
Investment > 1,8 tot 3,3

GOEDE DOELEN
(door ALN verdeeld onder
18 goede doelen)

MAATSCHAPPELIJKE IMPACT
€35,7 tot €66,3 miljoen + PM

Om invulling te geven aan haar missie “bijdragen aan een gelukkig, gezond en sportief Nederland” ondersteunt Nederlandse Loterij, naast de breedte- en topsport in Nederland, ook meerdere goede doelen.

Nederlandse Loterij en goede doelen

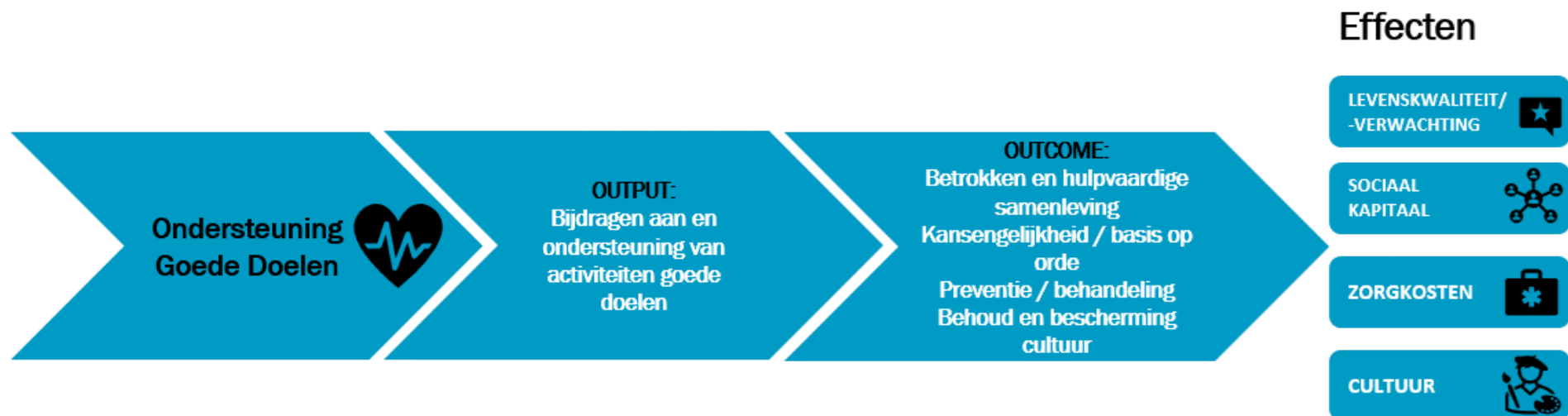
In 2022 droeg Nederlandse Loterij 19,9 miljoen euro af aan stichting Aanwending Loterijgelden (ALN), die het onderverdeelde aan 18 goede doelen. Deze goede doelen zijn divers en hebben elk een missie en doelen op het gebied van gezondheid, maatschappelijk welzijn en cultuur. Voorbeelden van de goede doelen zijn het KWF, Nierstichting, Prinses Beatrix

Spierfonds, Oranje Fonds, Kansfonds en Prins Bernhard Cultuurfonds.

Nederlandse Loterij draagt gemiddeld voor 4% bij aan de begroting van goede doelen. Per goed doel verschilt dit percentage. Zo is KWF Kankerbestrijding voor 0,03% voor haar begroting afhankelijk van Nederlandse Loterij; het Oranje Fonds voor ongeveer 20%. Daarnaast beschikken sommige goede doelen ook over vermogensfondsen waaruit ze kunnen financieren.

Met (onder andere) de afdracht van Nederlandse Loterij streven goede doelen het behalen van hun doelen na door onder andere:

- Het mobiliseren van vrijwilligers
- De ondersteuning van initiatieven, projecten en programma's
- Uitvoeren van campagnes voor bewustwording en voorlichting
- Bijdragen aan onderzoek, ideeën en innovaties
- Ondersteunen en versterken van (zorg)professionals
- Lobby, beleidsbeïnvloeding en belangenbehartiging
- Ondersteunen en versterken van organisaties.

Voorbeeld effecttoekenning

Nederlandse Loterij draagt geld af aan fondsen die zich bezighouden met het ondersteunen van het sociaal domein. Deze fondsen steunen initiatieven die dak- en thuislozen ondersteunen met huisvesting. Het hebben van een dak boven je hoofd draagt bij aan de kwaliteit van leven.

Op basis van kengetallen van verschillende SROI-studies (zie bijlage 2) naar de impact van sociale initiatieven is berekend dat de totale afdracht van Nederlandse Loterij aan goede doelen leidt tot 3,4 miljoen euro (van de totaal 35,7 miljoen euro) aan effecten doordat mensen hun basis (woon- en leefsituatie) beter op orde hebben.

De afbeelding in bijlage 4 illustreert een voorbeeld van de wijze waarop de afdracht aan een goed doel (Maag Lever Darm Stichting) leidt tot maatschappelijke effecten.

De mate waarin goede doelen dergelijke activiteiten ontplooiën verschilt per goed doel. De Brandwondenstichting houdt zich bijvoorbeeld voor een belangrijk deel bezig met het uitvoeren van campagnes en Oranje Fonds ondersteunt

hoofdzakelijk initiatieven, projecten en programma's.

Een gelukkiger, gezonder en socialer Nederland

De activiteiten van goede doelen hebben uiteindelijk ten doel om bij te dragen aan een gelukkiger, socialer en gezonder Nederland. De manier waarop dit uiteindelijke doel wordt nagestreefd verschilt uiteraard per goed doel.

Samenwerkende gezondheidsfondsen (SGF)

22 gezondheidsfondsen werken samen via Samenwerkende Gezondheidsfondsen (SGF). 14 van deze fondsen (waarvan de logo's zijn afgebeeld op het voorblad) zijn beneficiant van Nederlandse Loterij. De missie van SGF is: "Langer gezond leven voor iedereen". SGF-fondsen investeren gezamenlijk in ziekteoverstijgende thema's. Dit is effectief doordat middelen worden gebundeld en vermenigvuldigd. Hierdoor wordt zoveel mogelijk meerwaarde uit samenwerking gehaald.

Een deel van de goede doelen zet zich vooral actief in om de fysieke en mentale gezondheid te verbeteren door onder andere betere preventie en behandeling van ziekten, aandoeningen en letsel. Een ander deel van de goede doelen zet zich juist in voor een meer betrokken en hulpvaardige

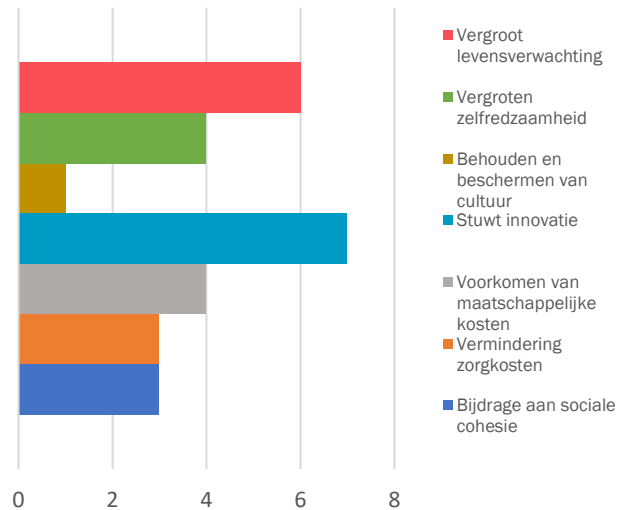
samenleving waarin iedereen gelijke kans heeft en de basisbehoeften voor iedereen op orde zijn (bijvoorbeeld, het hebben van een dak boven je hoofd). Tenslotte houdt een deel van de goede doelen zich bezig met bescherming en behoud van cultuur in Nederland.

Verwachte impact goede doelen

Het figuur linksboven op de volgende pagina laat zien wat de goede doelen zelf aangeven wat hun verwachte impact is. Een relatief groot deel van de goede doelen geeft aan innovatie te stuwen (7 keer genoemd) en de levensverwachting van mensen te vergroten (6 keer genoemd). Ook het vergroten van zelfredzaamheid en het voorkomen van maatschappelijke kosten (beide 4 keer genoemd) zijn relatief vaak genoemd als verwachte impact door goede doelen.

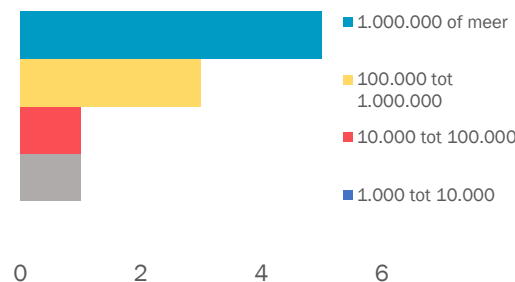
Figuur 4.1 Verwachte maatschappelijke impact goede doelen (aantal keren genoemd door goede doelen) (n=11)

Helft goede doelen denkt meer dan een miljoen mensen te bereiken

De helft van de goede doelen geeft aan dat het bereik van mensen uit hun primaire doelgroep (de doelgroep waarvan de goede doelen zelf aangeven dat dit hun primaire doelgroep is) 1 miljoen of meer mensen bedraagt. Onderstaand figuur geeft dit weer.

Figuur 4.2 Verwachte bereikte mensen uit primaire doelgroep door goede doelen (aantallen keren genoemd door goede doelen) (n=11)

4.1 Gezondheid

Een deel van de goede doelen waaraan Nederlandse Loterij geld afdraagt richt zich op 'gezondheid'. Elk van deze goede doelen richt zich op een specifieke ziekte, aandoening of vorm van letsel. Voorbeelden van deze goede doelen zijn het Aidsfonds, Reuma Nederland en de

Brandwondenstichting. De goede doelen streven één of meerdere van onderstaande doelen na:

- Preventie van ziekten, aandoeningen of letsel
- Genezing/behandeling van ziekten, aandoeningen of letsel
- Verbeteren van de kwaliteit van leven van mensen met een ziekte, aandoening of letsel

De kwantitatieve impact van gezondheidsfondsen berekenen is complex omdat een groot deel van de activiteiten van deze fondsen bestaat uit wetenschappelijk onderzoek. De impact hiervan is niet eenduidig. Om effecten te berekenen zoals levensverwachting moeten we per goed doel/project/onderzoek exact weten hoeveel

mensen in welke mate geholpen zijn. Vanwege deze complexiteit is het totale kwantitatieve effect van de afdracht aan goede doelen (als bandbreedte) weergegeven zowel *met* als *zonder* de effecten van gezondheidsfondsen.

Voorkomen is beter dan genezen

De druk op de zorg wordt steeds groter door onder andere duurdere behandelmethoden, personeelstekorten en vergrijzing. Dit leidt ertoe dat het steeds een grotere uitdaging wordt om iedereen kwalitatieve zorg te bieden. Mark Monsma, directeur van Samenwerkende Gezondheidsfondsen (SGF), pleit voor meer focus op preventie en leefstijl om in de toekomst de zorg toegankelijk en betaalbaar te houden. Bij een 'gezonde levensstijl' gaat het dan om een goede mentale gezondheid, zonder roken, met gezonde voeding en voldoende beweging waardoor de kans op bepaalde ziekten en aandoeningen verlaagd worden. Veel gezondheidsfondsen besteden het grootste deel van hun geld aan de verbetering van behandelmethoden en genezingswijzen, maar in het samenwerkingsverband SGF ligt de nadruk van de activiteiten op preventie omdat dit bij uitstek ziekteoverstijgend is en efficiënter collectief kan worden opgepakt.

²⁶ VZInfo (2019) Aandoeningen op basis van zorguitgaven.

Afdrachten Nederlandse Loterij naar 'Gezonde Generatie'

Gezondheidsfondsen hebben gezamenlijk de afspraak gemaakt om (een groot deel van) het geld vanuit Nederlandse Loterij af te dragen aan het initiatief de

'Gezonde Generatie'. In 2022 ging dit om ca. 75% van het geld vanuit Nederlandse Loterij. Doel van het initiatief is dat Nederland de gezondste jeugd ter

wereld in 2040 heeft. *Gezonde Generatie* richt zich op gezonde voeding, voldoende beweging en een goede mentale gezondheid. In 2022 gingen de overige middelen naar genezing en behandeling en het verbeteren van de kwaliteit van leven.

²⁷ De Jong & Rijken (NIVEL) (2005). Zorg- en maatschappelijke situatie van mensen met kanker in Nederland.

Maatschappelijke kosten van ziekten en aandoeningen

Geld afdragen aan goede doelen is belangrijk omdat de (maatschappelijke) kosten van ziekten en aandoeningen omvangrijk zijn en extra ondersteuning daarom wenselijk is. VZInfo²⁶ bracht voor 2019 in beeld wat de zorguitgaven voor verschillende ziekten en aandoeningen waren. Zo bedroegen de kosten voor borstkanker 813 miljoen euro, voor nierfalen 805 miljoen euro, voor longontsteking 584 miljoen euro en voor hartfalen 527 miljoen euro. Dit is slechts een deel van de ziekten/aandoeningen waar de goede doelen zich op richten. Daarnaast betroffen dit *enkel* de zorguitgaven.

De totale (maatschappelijke) kosten zijn nog vele malen groter. De Jong en Rijken (2005)²⁷ en Hopman et al. (2012)²⁸ deden onderzoek naar de zorg- en maatschappelijke situatie van mensen met kanker in Nederland. Uit dit onderzoek bleek dat mensen met kanker en andere aandoeningen (zoals hartaandoeningen) een aanzienlijk lager inkomen (ongeveer 35%) hebben dan de gemiddelde Nederlander. Daarnaast is de kwaliteit

²⁸ Hopman, P., Gijsen, B., Brink, M., & Rijken, M. (2012). Zorg- en leefsituatie van mensen met kanker 2012. NIVEL.

van leven van mensen met kanker of een hartaandoening aanzienlijk lager dan die van de gemiddelde Nederlander. Zo hebben mensen met kanker aanzienlijk meer vermoeidheidsklachten en is de algemene gezondheidsbeleving een stuk lager dan die van de gemiddelde Nederlandse bevolking. Dit heeft een sterke invloed op het functioneren en de kwaliteit van leven van mensen met een aandoening of ziekte. Om deze redenen investeren gezondheidsfondsen in onderzoek en andere oplossingen om de kwaliteit van leven van mensen met chronische aandoeningen te vergroten.

Schatting gezondheidseffecten

De (maatschappelijke) kosten door ziekten en aandoeningen zijn van grote omvang. Nederlandse Loterij verlicht deze (maatschappelijke) kosten door goede doelen te ondersteunen met haar afdracht.

Voor de schatting van gezondheidseffecten is gebruik gemaakt van SROI-studies van projecten die gerelateerd zijn aan 'gezondheid'. Op basis van een gemiddelde SROI is een inschatting gedaan van de gezondheidsbaten die via vergelijkbare projecten van goede doelen ontstaan. Voor een

²⁹ CBS (2022). Vooral jongeren emotioneel eenzaam in 2021.

nadere toelichting verwijzen we naar bijlagen van dit rapport (methode).

Tabel 4.1 Overzicht gezondheidseffecten van afdracht Nederlandse Loterij aan goede doelen, 2022

Effect (afdracht 6,4 miljoen euro)	In mln.
Gezondheid	
Kwaliteit van leven van mensen met ziekte/ aandoening	€ 1,2
Preventie	€ 20,9
Genezing/ behandeling	€ 8,5
Totaal	€ 30,6

In totaal schatten we iets minder dan 31 miljoen euro aan gezondheidseffecten als gevolg van de afdracht aan goede doelen. Ruim twee derde van de effecten volgt uit activiteiten die gerelateerd zijn aan preventie (in lijn met de afdracht aan 'Gezonde Generatie'). SROI-studies die hieraan ten grondslag liggen gaan over bijvoorbeeld preventie van ziekten, gezonde levensstijlen, verbeterde behandelmethodes en medicijnen. Effecten ontstaan onder andere door vermeden zorgkosten,

³⁰ Inspectie van het Onderwijs (2019). De staat van het onderwijs.

verbeterde kwaliteit van leven en verbeterde mentale gezondheid.

4.2 Sociaal domein

Een ander deel van de goede doelen die Nederlandse Loterij ondersteunt richt zich op het sociaal domein. Hieronder classificeren we Oranje Fonds, VFonds en Kansfonds. Deze organisaties zijn veelal actief in het sociaal domein en zetten zich in voor de volgende doelen:

- Een betrokken samenleving
- Een solidaire hulpvaardige samenleving
- Kansengelijkheid
- Basis op orde (wat betreft wonen)

Nederlandse Loterij droeg in 2022 een bedrag van 7,3 miljoen euro af aan deze organisaties.

Veel winst te behalen in het sociaal domein

Doelen in het sociaal domein zijn uiteenlopend en op meerdere manieren maatschappelijk relevant. In 2021 ervoer 43% van de Nederlanders gevoelens van eenzaamheid, waarvan 11% sterke eenzaamheid kende²⁹. Kansengelijkheid in het onderwijs neemt af, maar is nog steeds groot³⁰. En veel jongeren blijven economisch kwetsbaar

vanwege hun sociaal-maatschappelijke achtergrond³¹.

De goede doelen spelen hierop in door projecten te ondersteunen en te initiëren die gericht zijn op deze thema's. Zo zijn er projecten waarin mensen met afstand tot de arbeidsmarkt worden ondersteund met het vinden van een baan of projecten die kwetsbare mensen ondersteunen in het vinden van een woning. En het gaat bijvoorbeeld om projecten die zich richten op het activeren van vrijwilligers.

Maatschappelijk effect van bijdragen aan het sociaal domein

In algemene zin draagt het ondersteunen van burgerinitiatieven door goede doelen actief bij aan een betere samenleving³². Het belangrijkste effect hiervan is het versterken van het samenbindend vermogen in de samenleving en “het bijdragen aan een open en pluriforme democratie”. Met andere woorden: op deze wijze draagt Nederlandse Loterij door haar opdrachten aan goede doelen bij aan de sociale cohesie binnen de samenleving.

Specifieker gaan studies nader in op de waarde van verschillende projecten. Dit wordt vaak uitgedrukt

³¹ CPB (2019). Jongeren met afstand tot de arbeidsmarkt in beeld.

in kosten die voorkomen (kunnen) worden. Bij projecten waar mensen aan een baan geholpen worden gaat het dan bijvoorbeeld over het voorkomen van uitkeringskosten. Bij projecten die mensen aan een woning helpen gaat het om het voorkomen van kosten voor daklozenopvang.

Afdracht Nederlandse Loterij biedt belangrijke, structurele basis aan goede doelen

Een deel van de goede doelen geeft aan dat de afdracht van Nederlandse Loterij een structurele basis is om voor de langere termijn te kunnen handelen. Argumentatie hiervoor is dat door de afdracht van Nederlandse Loterij een stabiele basis ontstaat zodat er de mogelijkheid is om op lange termijn te kunnen plannen. Dit draagt bij aan continuïteit van de organisatie en activiteiten. Mensen kunnen hierdoor rekenen op het goede doel als stabiele organisatie.

Goede doelen zijn ook steeds meer bezig met het in kaart brengen van hun impact. In jaarplannen wordt uitgebreid gecommuniceerd over waar geld terecht komt en het aantal mensen dat is bereikt. Toch zijn ze vaak terughoudend om effecten in euro's uit te drukken. Dit komt deels omdat het ingewikkeld is om de waarde van vele maatschappelijke effecten in geld uit te drukken. Maar daarnaast wil men voorkomen dat de projecten op basis van

³² SBF (2020). De maatschappelijke waarde van meedenken, meedoen en geven.

monetaire waarde onderling met elkaar vergeleken worden.

Berekening van maatschappelijke effecten van afdracht aan het sociaal domein

Voor de schatting van maatschappelijke effecten die goede doelen in het sociaal domein creëren met de afdracht van Nederlandse Loterij is gebruik gemaakt van enkele SROI-studies (zie bijlage 3) van projecten binnen het sociaal domein met overeenkomstige doelen. Projecten gericht op het huisvesten van daklozen vallen bijvoorbeeld onder 'basis op orde'. Projecten die gaan over gelijke kansen voor jongens en meisjes classificeren we bij het doel 'kansengelijkheid'. Voor deze effectberekening veronderstellen we dat de gemiddelde SROI van de geraadpleegde studies ook geldt voor projecten van de goede doelen die Nederlandse Loterij ondersteunt.

We schatten het maatschappelijk effect die goede doelen creëren met de afdracht (7,3 miljoen euro) van Nederlandse Loterij op bijna **36 miljoen euro**. Effecten die goede doelen tot stand brengen zijn onder andere: verbeterde mentale gezondheid, minder eenzaamheid en een beter sociaal netwerk.

Tabel 4.2 Overzicht sociale- en participatie-effecten van afdracht Nederlandse Loterij aan goede doelen, 2022

Effect (afdracht 7,3 miljoen euro)	In mln.
Sociaal	
Betrokken samenleving	€ 9,4
Solidaire hulpvaardige samenleving	€ 13,4
Kansengelijkheid	€ 9,4
Basis op orde (wonen)	€ 3,3
Totaal	€ 35,7

4.3 Cultuur

Tenslotte richt een deel van de goede doelen die Nederlandse Loterij ondersteunt zich hoofdzakelijk op het behoud, de bescherming en de versterking van *cultuur* in Nederland. Vormen van cultuur waar deze doelen zich op richten zijn, onder andere:

- Monumenten en geschiedenis
- Kunst, muziek, theater en film
- Cultuur op buurtniveau

³³ Bv. Waarde van cultuurstad Utrecht door Atlas van Gemeenten (2018), Waarde van cultuur in cijfers door

Het Prins Bernhard Cultuurfonds houdt zich bezig met behoud, bescherming en versterking van cultuur. In 2022 droeg Nederlandse Loterij 6,2 miljoen euro af aan dit fonds.

In verschillende studies³³ is de 'waarde' van cultuur kwalitatief in beeld gebracht. Voor de maatschappelijk impact van cultuur is geen wetenschappelijke basis voor SROI ontwikkeld.

Onderstaande waarden worden versterkt door verdere ondersteuning en versterking van cultuur:

- **Bestaanswaarde** of **intrinsieke waarde**: mensen vinden het belangrijk dat er cultuur is, ook als men er niet direct 'gebruik' van maakt. Het bestaan op zich vertegenwoordigt dus een waarde.
- **Trots**: dit kan gaan om de trots vanwege een monument, een bijzonder museum, poppodium of de schouwburg.
- **Sociale cohesie**: Cultuurvoorzieningen zijn plekken waar mensen elkaar ontmoeten en gezamenlijk activiteiten ontplooiën. Mensen hebben de ruimte om zich in sociaal en maatschappelijk opzicht te ontwikkelen op deze plekken.

Atlas van Gemeenten (2011) en MKBA Muziekcentrum Oosterpoort door Decisio (2020).

- **Onderwijs en opleiding (cultuureducatie)**: meer cultuuraanbod draagt bij aan beter passende opleidingen, minder schooluitval, hogere inkomens, meer geluk en beter opgeleid personeel in het cultuurcluster dat het cluster als geheel versterkt.
- **Optiewaarde**: het effect doordat mensen (meer) mogelijkheden hebben om een culturele activiteit te ondernemen. Het hebben van deze mogelijkheid is bewoners wat waard en vertaalt zich bijvoorbeeld in hogere huizenprijzen.
- **Consumentensurplus (gebruikswaarde)**: de waarde die het culturele aanbod heeft voor de bezoeker, boven op de kosten die deze maakt (meerwaarde). Een cultuurbezoek is vaak meer waard dan de kosten die een bezoeker moet maken (in reistijd, reiskosten en de ticketprijs). In de MKBA Muziekcentrum Oosterpoort werd een consumentensurplus van 20% boven op de ticketprijs van een concert of optreden gehanteerd.
- **Citymarketing** en **herhaalbezoek**: Cultuur is een vorm van marketing: het vormt een uithangbord voor de stad en draagt bij aan publiciteit.

Daarnaast leidt cultuur tot werkgelegenheid bij cultuurvoorzieningen, maar ook bij horeca, vervoersdiensten, detailhandel en toeleveranciers. Dit effect is beschreven in de volgende paragraaf waarin de economische effecten van alle goede doelen die Nederlandse Loterij ondersteunt zijn toegelicht.

Cultuureffecten door afdracht Nederlandse Loterij: PM

Zoals beschreven leidt cultuur tot uiteenlopende effecten. Nederlandse Loterij droeg hier in 2022 aan bij door 6,2 miljoen euro af te dragen aan het Prins Bernhard Cultuurfonds. Deze effecten zijn niet gekwantificeerd vanwege het ontbreken van een wetenschappelijke onderbouwing.

SROI Goede Doelen: > 1,8 tot 3,3

Door geld af te dragen aan *goede doelen* creëren deze goede doelen gezondheids-, sociale- en cultuureffecten. Het bedrag van 19,9 miljoen euro dat Nederlandse Loterij afdraagt aan goede doelen leidt tot *meer dan 35,7 tot 66,3 miljoen euro* aan effecten. Daarnaast zijn enkele effecten niet kwantificeerbaar (PM-posten). Elke afgedragen euro leidt tot meer dan **1,8 tot 3,3 keer** zoveel maatschappelijke baten.

Afdracht Nederlandse Loterij belangrijk voor doelbereik van ruime meerderheid goede doelen

Uit een enquête die is gehouden onder de goede doelen waaraan Nederlandse Loterij geld afdraagt, blijkt dat ruim 80% van de goede doelen aangeeft dat dit geld belangrijk is voor het behalen van haar doelen. Gezondheidsfondsen geven aan dat dit geld belangrijk is voor de samenwerking tussen goede doelen en om de ambities uit 'De Gezonde Generatie' te verwezenlijken. De overige fondsen (cultuur en sociaal domein) geven aan dat het geld van Nederlandse Loterij belangrijk is omdat het ongeoormarkt is en ze dit vrij kunnen inzetten voor projecten die zij het meest belangrijk of urgent achten.

Zonder afdracht van Nederlandse Loterij zou volgens enkele goede doelen de samenwerking tussen goede doelen onder druk komen te staan. Daarnaast noemen enkele goede doelen specifieke gevolgen wanneer de afdracht er niet zou zijn:

- **De Brandwondenstichting** geeft aan dat drie onderzoekers die de praktijk ondersteunen van de Nederlandse brandwondenzorg niet meer ingezet kunnen worden.
- **Prins Bernhard Cultuurfonds** geeft aan dat ze zonder afdracht van Nederlandse Loterij 15 procent minder budget kan aanwenden voor cultuur- en natuurprojecten in Nederland.

Fondsen geven aan dat zonder afdracht van Nederlandse Loterij de onderwerpen die zij aankaarten minder hoog op de politieke en publieke agenda komen, er minder onderzoek gedaan kan worden en uiteindelijk de kwaliteit van leven van mensen die zij (willen) bereiken lager is.

Voorbeelden die goede doelen noemen hoe Nederlandse Loterij zou kunnen helpen met het bereiken van meer impact is het mogelijk maken van financiering op basis van projectaanvragen en meer gezamenlijk optrekken voor naamsbekendheid en bewustwording.

4.4 Economische impact

Afdrachten aan goede doelen leidt tot economische impact. Dankzij goede doelen zijn er meer middelen beschikbaar voor organisaties die bijdragen aan zorg, sociale netwerken, hulpverlening en cultuur. Deze organisaties functioneren voor een belangrijk deel dankzij de mensen die er werken. Meer middelen die beschikbaar gesteld worden aan goede doelen leidt daarom tot meer banen.

In 2022 deed Nederlandse Loterij voor 19,9 miljoen euro aan afdrachten aan goede doelen. De directe werkgelegenheid die ontstaat als gevolg van deze afdrachten is ongeveer 220 FTE. Dit staat gelijk aan 290 werkzame personen.

Afdrachten aan goede doelen leiden tot extra omzetten en productie bij de gehele keten van uiteenlopende toeleveranciers binnen Nederland. Dit zijn de indirecte bestedingseffecten van afdrachten aan goede doelen. Dit leidt eveneens tot een werkgelegenheidseffect. Het indirecte bestedingseffect is 7,0 miljoen euro. Dit leidt tot nog eens 40 extra FTE wat ongeveer gelijk staat aan 50 werkzame personen.

Tabel 4.3 Werkgelegenheidseffecten goede doelen, 2022

Werkgelegenheidseffect	Aantal
FTE (direct)	220
FTE (indirect)	40
FTE Totaal	260
Werkzame personen (direct)	290
Werkzame personen (indirect)	50
Werkzame personen totaal	340

5. Afdracht aan het Rijk

De afdracht aan het Rijk in 2022 bedroeg 122,9 miljoen euro

5.1 Maatschappelijk effecten

In 2022 droeg Nederlandse Loterij 122,9 miljoen euro af aan de Nederlandse Staat. Dit bedrag is niet geormerkt en het is dan ook niet bekend waarvoor de Staat deze middelen gebruikt. Mogelijk wordt de afdracht gebruikt voor algemene middelen maar het kan ook worden gebruikt voor een afboeking van de staatsschuld. De maatschappelijke impact van deze afdracht is dan ook beperkt vast te stellen. Om toch inzicht te bieden in de mogelijke impact van de afdracht aan de Nederlandse Staat beschrijven we enkele voorbeelden van bestedingen door de Staat van vergelijkbare grootte:

- **Ondersteuning sportverenigingen:** Sportverenigingen zijn financieel hard geraakt door de coronacrisis. Om sportverenigingen financieel er weer bovenop te krijgen besloot de ministerraad in 2020 een *extra* bedrag van 110 miljoen euro uit te trekken³⁴.
- **Gezondheid, preventie en sport**³⁵: het kabinet maakte op Prinsjesdag van 2022 bekend 90 miljoen euro beschikbaar te stellen om een gezonde leefomgeving en levensstijl te stimuleren. De regering wil dit onder andere bereiken door extra in te zetten op het tegengaan van overgewicht, het aantal rokers te verminderen en problematisch alcoholgebruik terug te dringen³⁶.
- **Kwetsbare jongeren op het rechte pad houden:** voor de preventieve aanpak van georganiseerde jeugdcriminaliteit maakt het kabinet in 2023 ongeveer 143 miljoen euro vrij³⁷.
- **Herstel coronacrisis:** door de coronacrisis stond de culturele en creatieve sector zwaar onder druk. Voorstellingen en optredens gingen lange tijd niet door en culturele instellingen konden geen mensen ontvangen. Het kabinet stelt in 2023 een bedrag van 170 miljoen euro beschikbaar om de culturele en creatieve sector te laten herstellen, vernieuwen en groeien³⁸.

³⁴ Rijksoverheid (2020). 110 miljoen euro ondersteuning voor sportverenigingen.

³⁵ Bron foto voorblad hoofdstuk 5: Het Parool (2019).

³⁶ Rijksoverheid (2022). Plannen voor zorg, gezondheid en sport.

³⁷ Rijksoverheid (2022). Plannen voor veiligheid.

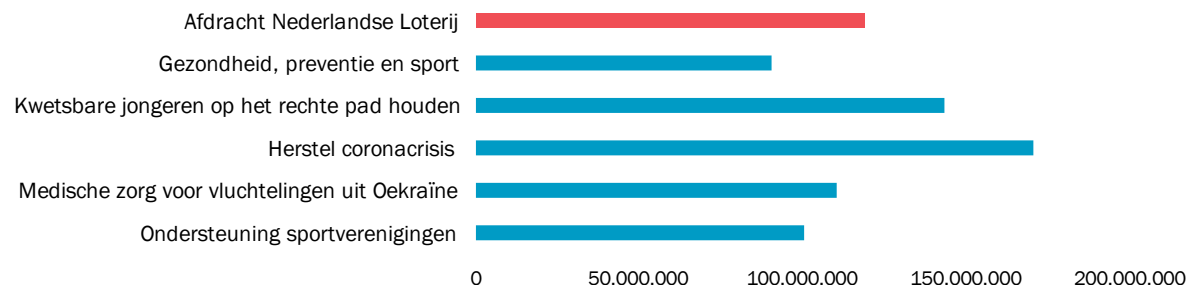
³⁸ Rijksoverheid (2022). Plannen voor media en cultuur.

- **Medische zorg voor vluchtelingen uit Oekraïne:** voor de eerste zes maanden van 2023 reserveert het Kabinet 100 miljoen euro voor kosten volgend uit de Regeling Medische Zorg voor vluchtelingen uit Oekraïne (RMO).³⁹

Het is niet bekend op welke wijze de Nederlandse Staat de afdracht van Nederlandse Loterij besteedt. Onderstaand overzicht geeft daarom gevoel voor de soorten activiteiten die bekostigd worden met een vergelijkbaar bedrag als de afdracht door Nederlandse Loterij. Het figuur onderaan vorige pagina brengt in beeld hoe de afdracht van Nederlandse Loterij aan het Rijk via output en outcome kan leiden tot maatschappelijke en economische effecten.

Figuur 5.1 Bestedingen van het Rijk in vergelijking met de afdracht van Nederlandse Loterij

³⁹ Rijksoverheid (2022). Plannen voor veiligheid.

5.2 Economische impact

De afdracht van Nederlandse Loterij aan de Nederlandse Staat leidt eveneens tot economische impact. Het geld is ook bij de Staat niet geoormerkt, hierdoor weten we niet waar of in welke sector het geld uiteindelijk wordt besteed. Indien de afdracht direct wordt afgeboekt op de staatsschuld leidt dat wellicht tot andere effecten dan wanneer het geld direct naar één van de bovengenoemde programma's gaat. Dit maakt dat de geschatte economische impact van de afdracht aan de Staat een andere status heeft dan de schattingen bij de overige thema's. Om toch een inschatting te maken van werkgelegenheid gaan we uit van gemiddelde kengetallen in de sector 'openbaar bestuur en overheidsdiensten'. De directe werkgelegenheid die

ontstaat als gevolg van de afdracht aan de Staat schatten we op ongeveer 660 FTE. Dit staat gelijk aan 700 werkzame personen. De redenatie hierachter is dat de afdracht aan de Staat leidt tot extra productie over de gehele keten van uiteenlopende toeleveranciers binnen Nederland. Dit zijn de indirecte bestedingseffecten. Dit leidt eveneens tot een werkgelegenheidseffect. Bovenstaande kan zich enkel voordoen wanneer de afdracht voor andere doeleinden wordt gebruikt dan afboeking van de staatsschuld.

Het indirecte bestedingseffect is 56,3 miljoen euro. Dit leidt tot nog eens 320 extra FTE wat ongeveer gelijk staat aan 390 werkzame personen.

Tabel 5.1 Werkgelegenheidseffecten afdrachten Nederlandse Staat

Werkgelegenheidseffect	Aantal
FTE (direct)	660
FTE (indirect)	320
FTE Totaal	980
Werkzame personen (direct)	700
Werkzame personen (indirect)	390
Werkzame personen totaal	1.090

6. Sponsoring en verkoop

 SPONSORING

 VERKOOP

ECONOMISCHE IMPACT
540 werkzame personen

ECONOMISCHE IMPACT
380 werkzame personen

Naast de afdrachten aan breedtesport, topsport, goede doelen en het Rijk zijn er andere relevante geldstromen vanuit Nederlandse Loterij. Via sponsoring en verkoop van producten heeft Nederlandse Loterij invloed op de maatschappij en de economie. Mensen vinden het leuk en spannend om mee te doen aan online kansspelen. Hier halen zij voldoening uit. Bij sommige spelers treedt controleverlies op, wat kan leiden tot kansspelverslaving. Spelers dienen daar beschermd voor te worden.

Sinds oktober 2021 biedt Nederlandse Loterij ook (online) casinospellen en live sportweddenschappen aan. Voor oktober 2021 was online gokken niet legaal in Nederland. In veel andere Europese landen waren online kansspelen al eerder legaal. Er bestaat de vrees dat het aanbod

van (online) casinospellen en live weddenschappen leidt tot meer gokverslaving. Verschillende media schrijven over dit verband.⁴⁰ Er bestaan echter vooralsnog geen wetenschappelijke onderzoeken die het verband tussen de legalisering en de toename in gokverslaving aantonen. Dergelijke maatschappelijke effecten zijn dan ook niet kwantitatief in beeld gebracht. Dit vanwege de beperkt beschikbare data en omdat het niet in te schatten is wat mensen gedaan zouden hebben wanneer zij niet via online kansspelen van Nederlandse Loterij meegedaan zouden hebben. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat zij spellen zouden spelen via andere aanbieders (mogelijk in het illegale circuit). Het is wel belangrijk om bewust te zijn van deze (negatieve) effecten (zie kader *Responsible Gaming*).

In dit hoofdstuk is de economische impact van sponsoring door Nederlandse Loterij (bijvoorbeeld aan TeamNL en Fonds Gehandicaptensport) en verkoop van producten van Nederlandse Loterij (bijvoorbeeld tabaks- en gemakswinkels en supermarkten) kwantitatief in beeld gebracht.

Onderstaand figuur brengt in beeld hoe sponsoring en verkoop via output en outcome leiden tot economische effecten (uitgedrukt in werkgelegenheid).

⁴⁰ Bv. Trouw (2022), Radar (2022), Parool (2022).

6.1 Sponsoring

Sponsoring door Nederlandse Loterij zorgt voor economische activiteit. De meest bekende vorm van sponsoring van Nederlandse Loterij is het hoofdsponsorschap van TeamNL⁴¹. Nederlandse Loterij ondersteunt hiermee Nederlandse topsporters met budget voor kleding, materiaal en middelen voor uitzending en het organiseren van toernooien. Een recent voorbeeld is het WK volleybal wat onder de vlag van TeamNL is georganiseerd. Bijdragen van TeamNL kennen vaak als tegenprestatie dat het merk Nederlandse Loterij in aankleding en merchandise terugkomt. Andere belangrijke geldstromen die we meenemen in de economische effecten zijn de sponsoractiviteiten van Toto en de Staatsloterij.

Doorwerking van sponsoring in economie

De sponsorbijdrage zorgt voor meer productie in de gehele economische keten. Op een directe manier leidt dit tot werkgelegenheid voor bijvoorbeeld trainers, fysiotherapeuten en ander ondersteunend personeel. Indirect leiden bijvoorbeeld afspraken over de zichtbaarheid van Nederlandse Loterij tot werkgelegenheid voor bijvoorbeeld logistiek personeel en communicatiespecialisten.

⁴¹ Initiatief van NOC*NSF

Voor 2022 schatten we in dat door sponsoring circa 340 FTE aan directe banen zijn gecreëerd. Dit staat gelijk aan ongeveer 400 werkzame personen.

Daarnaast zien we ook een indirect werkgelegenheidseffect van de sponsorbijdragen. Zo wordt er naar schatting 110 FTE aan indirecte werkgelegenheid gecreëerd. Daarmee ontstaat er indirect ruimte voor 140 werkzame personen.

Tabel 6.1 Werkgelegenheidseffecten sponsoring, 2022

Werkgelegenheidseffect	Aantal
FTE (direct)	340
FTE (indirect)	110
FTE Totaal	450
Werkzame personen (direct)	400
Werkzame personen (indirect)	140
Werkzame personen totaal	540

Fonds Gehandicaptensport

Nederlandse Loterij sponsort Fonds Gehandicaptensport. Het bedrag vanuit Nederlandse Loterij gaat voor een belangrijk deel naar het platform 'Uniek Sporten'. Uniek Sporten is het eerste aanspreekpunt voor mensen met een beperking. Via Uniek Sporten worden mensen via een buurtsportcoach uiteindelijk gekoppeld aan een vereniging. Daarnaast kunnen sporters met een handicap ook in contact komen met een personal trainer of ondersteunt Fonds Gehandicaptensport met het verkrijgen van (sport)hulpmiddelen die mensen met een beperking in staat stellen te bewegen. Uniek Sporten is sinds 2014/2015 opgebouwd vanuit buurtsportcoaches. In 2017 is de eerste landelijke versie gelanceerd. Nu is 99% van de gemeentes aangesloten bij Uniek Sporten. Uniek Sporten heeft ongeveer 500.000 unieke bezoekers per jaar en 35.000 mensen worden jaarlijks gekoppeld aan een vereniging of sportmogelijkheid.

6.2 Verkoop producten

Verkoop van producten van Nederlandse Loterij is een belangrijke inkomstenbron voor veel winkels. Ongeveer 20% van de omzet van tabaks- en gemakswinkels wordt verdiend door de verkoop van loten van Nederlandse Loterij⁴². Naast de tabaks- en gemakswinkels worden producten van Nederlandse Loterij in 5 andere branches verkocht, waaronder supermarkten, boekenwinkels en drogisterijen.

Verkopers verdienen op basis van een marge op de verkoopprijs

Verkopende winkels betalen geen inkoopprijs voor de loten. Ze verdienen aan een marge op de inletprijs van een verkocht lot. Daarmee boeken de verschillende branches in 2022 bij elkaar ruim 35 miljoen euro winst door de verkoop van producten van Nederlandse Loterij.

We schatten dat dit binnen die organisaties voor circa 210 FTE zorgt. Dit staat gelijk aan zo'n 280 werkzame personen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan distributie en winkelondersteuners. Naast directe banen schatten we dat de verkoop van loten

indirect nog voor circa 80 FTE zorgt, wat ongeveer gelijk staat aan 100 werkzame personen.

Tabel 6.2 Werkgelegenheidseffecten verkoop producten Nederlandse Loterij, 2022

Werkgelegenheidseffect	Aantal
FTE (direct)	210
FTE (indirect)	90
FTE Totaal	300
Werkzame personen (direct)	280
Werkzame personen (indirect)	100
Werkzame personen totaal	380

Responsible Gaming

Om problemen die het gevolg zijn van gokken te minimaliseren is Nederlandse Loterij verplicht om een 'Responsible Gaming' beleid te hebben.

Kansspelen en gokken kunnen namelijk ook leiden tot negatieve maatschappelijke effecten, door verslavingen en problemen die hieruit voortkomen. Deze effecten zijn moeilijk in beeld te brengen. De beschikbare data zijn beperkt en het is niet in te schatten wat mensen met een gok-/kansspelverslaving zouden doen wanneer Nederlandse Loterij er niet zou zijn geweest.

Nederlandse Loterij ziet het als één van haar speerpunten om mensen verantwoord te laten spelen. De spellen mogen niet ten koste gaan van de gezondheid van mensen. Het team 'Responsible Gaming' heeft als haar hoofdtak om erop toe te zien dat mensen niet in de problemen raken als gevolg van het meespelen aan de spellen die Nederlandse Loterij aanbiedt. Het team bestaat uit 8 mensen die het gedrag van spelers monitoren op basis van 30 tot 35 indicatoren. Wanneer uit het gedrag van spelers blijkt dat dit tot risico's leidt, intervineert het team door contact op te nemen met spelers en in uiterste gevallen spelers een limiet op te leggen of uit te sluiten. Jaarlijks worden 9.500 spelers per e-mail benaderd en ongeveer 120 mensen worden daadwerkelijk geblokkeerd.

Onderzoek van de Kansspelautoriteit⁴³ uit 2022 laat zien dat Nederland niet uit de pas loopt als het gaat om het beschermen van spelers tegen ongewenst effecten van gokken. Sommige landen nemen minder actie om spelers te beschermen maar in enkele landen gelden bijvoorbeeld maximale stortings- of verlieslimieten wat in Nederland (nog) niet het geval is.

⁴³ Kansspelautoriteit (2022). Onderzoek naar zorgplicht rond kansspelen in 21 landen.

⁴² NSO Retail Marktgid (2021)

7. Synthese en conclusies

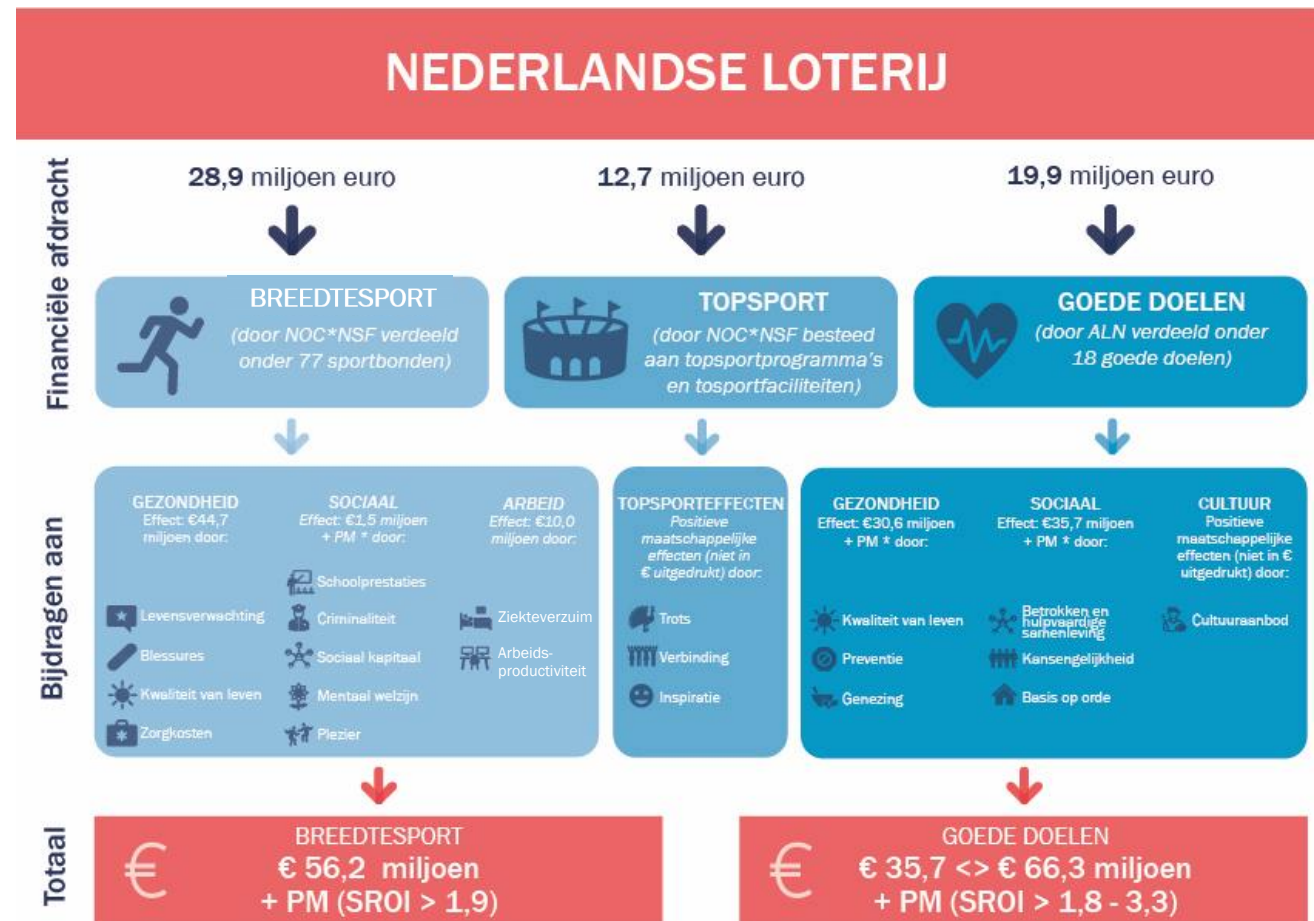

De missie van Nederlandse Loterij is bijdragen aan een gelukkig, gezond en sportief Nederland. Om dit doel te verwezenlijken draagt Nederlandse Loterij jaarlijks geld af aan sport, goede doelen en de Staat der Nederlanden. In 2022 droeg Nederlandse Loterij 28,9 miljoen euro af aan breedtesport (via NOC*NSF), 12,7 miljoen euro aan topsport (eveneens via NOC*NSF), 19,9 miljoen euro aan goede doelen (via ALN) en 122,9 miljoen euro aan de Staat der Nederlanden. Het resterende bedrag werd aan andere sportgerelateerde zaken besteed (bv. antidoping beleid en integriteitsbeleid). Met het geld vanuit Nederlandse Loterij zijn onder andere sportverenigingen ondersteund, topsportprogramma's gefaciliteerd en goede doelen op het gebied van gezondheid, sociaal domein en cultuur ondersteund. Dit leidt tot uiteenlopende gezondheids-, sociale-, arbeids-, cultuur- en andersoortige effecten.

Maatschappelijke effecten

De maatschappelijke effecten als gevolg van de afdracht in 2022 aan breedtesport, topsport en goede doelen zijn samengevat in het figuur rechts. Een deel van de effecten is kwantitatief (in euro's) berekend. De overige effecten zijn enkel kwalitatief (PM) opgenomen. De maatschappelijke effecten

van de Nederlandse Staat zijn niet weergegeven in de tabel. Dit omdat niet bekend is op welke manier deze middelen worden gebruikt, en dus is het lastig om de impact te vangen in effecten. Daarnaast zijn de effecten van sponsoring en verkoop enkel economisch in kaart gebracht.

Voor de breedtesport en goede doelen schatten we een maatschappelijk rendement van respectievelijk 1,9 en 1,8 tot 3,3. Dit is een onderschatting omdat bij beide doeleindes belangrijke effecten niet gekwantificeerd zijn (vanwege het ontbreken van een wetenschappelijke basis voor kwantificering). De effecten als gevolg van de afdracht van Nederlandse Loterij aan sport en goede doelen zijn significant:

- Door geld af te dragen aan **breedtesport** creëren sportbonden gezondheids-, sociale- en arbeidseffecten. Het bedrag van 28,9 miljoen euro dat Nederlandse Loterij afdraagt aan breedtesport leidt tot **56,2 miljoen euro** aan effecten. Daarnaast zijn enkele effecten, zoals plezier en sociaal kapitaal, niet kwantificeerbaar (PM-posten). Elke afgedragen euro leidt tot meer dan **1,9 keer** zoveel aan maatschappelijke baten.
- Door geld af te dragen aan **goede doelen** creëren deze goede doelen gezondheids-,

sociale- en cultuureffecten. Het bedrag van 19,9 miljoen euro dat Nederlandse Loterij afdraagt aan goede doelen leidt tot **35,7 tot 66,3 miljoen euro** aan effecten. Daarnaast zijn enkele effecten, zoals sociaal kapitaal en cultuur, niet kwantificeerbaar (PM-posten). Elke afgedragen euro leidt tot meer dan **1,8 tot 3,3 keer** zoveel aan maatschappelijke baten. Vanwege de potentie van de niet gekwantificeerde effecten is dit een onderschatting.

- **Topsport** roept gevoelens op bij mensen. Het zien presteren van Nederlandse sporters leidt tot gevoelens van trots en verbondenheid. Daarnaast heeft sport een belangrijk enthousiasmerend effect. Prestaties van topsporters inspireren mogelijk mensen om zelf (fanatiek) te gaan sporten en/of te bewegen. Nederlandse Loterij droeg in 2022 **12,7 miljoen euro** (via NOC*NSF) af aan topsport. Dit bedrag maakte **33%** uit van alle topsporttoekenningen door NOC*NSF.

Deze effecten zijn berekend met inzichten uit de literatuur en de grootte van de afdrachten. Om meer inzicht te krijgen in het belang en het gebruik van het geld van Nederlandse Loterij zijn ook verschillende gesprekken gevoerd met sportbonden

en goede doelen. Dit leidde tot aanvullende inzichten:

- **Middelen van Nederlandse Loterij zorgen voor een stabiele basis:** het merendeel van de gesproken organisaties geeft aan dat de afdracht van Nederlandse Loterij een basis vormt om consistent te kunnen handelen. Dankzij het geld van Nederlandse Loterij is er een stabiele basis zodat er ruimte is om op lange termijn te kunnen plannen. Dit draagt bij aan consistentie voor de jaren die volgen. Mensen kunnen hierdoor rekenen op het goede doel als stabiele organisatie.
- **Vrije besteding:** de manier waarop de afdracht wordt besteed door sportbonden en (een deel van de) goede doelen verschilt. Het geld is niet geoormerkt en sportbonden zijn vrij in de wijze waarop zij het geld uitgeven. Veel bonden ervaren dit als prettig omdat geld gebruikt kan worden om bijvoorbeeld de organisatie in stand te houden.
- **Focus op kerntaken:** enkele sportbonden geven aan dat wanneer Nederlandse Loterij niet haar jaarlijkse afdracht zou doen bonden zich primair zouden richten op hun belangrijkste kerntaken. Sportbonden gaven aan dat zonder afdrachten van Nederlandse Loterij innovaties, onderzoeken of campagnes minder prioriteit

zouden krijgen. Wanneer innovatie of vernieuwing in de sport minder of niet meer plaatsvindt zal in de toekomst niet alles uit de sport gehaald worden en zal maatschappelijke impact misgelopen worden. De mate waarin dit het geval is en de manier waarop is echter onzeker.

- **Toekomst van de zorg:** veel goede doelen besteden het grootste deel van hun geld aan betere behandelmethoden en genezingswijzen. Met het oog op de toekomst wordt er echter steeds meer voor gepleit om meer in te zetten op preventie. De druk op de zorg wordt steeds groter door onder andere personeelstekorten en vergrijzing. Dit leidt ertoe dat het steeds een grotere uitdaging wordt om iedereen kwalitatieve en betaalbare zorg te kunnen bieden.

De organisatie van de Samenwerkende Gezondheidsfondsen (SGF) pleit voor meer focus op preventie in plaats van genezing en behandeling om in de toekomst de zorg toegankelijk en betaalbaar te kunnen houden. Preventie gaat hierbij voornamelijk om een 'gezonde levensstijl' zonder verslavingen (inclusief gokverslaving), met gezonde voeding

en voldoende beweging waardoor ziekten en aandoeningen in een grotere mate uit zullen blijven. Deze ontwikkeling vraagt om een nauwkeurige afweging van de wijze waarop middelen door goede doelen besteed worden.

- **Samenwerking maakt het verschil:** uit verschillende gesprekken bleek dat het wel of niet bereiken van impact met initiatieven in belangrijke mate afhangt van succesvolle samenwerking en partnerships. Hierbij gaat het om de samenwerking tussen goede doelen, instituten, overheidsorganen etc. Wanneer een initiatief breed wordt omarmd door

verschillende stakeholders zal de maatschappelijke impact het grootst zijn.

- **Diversiteit en inclusie:** sportbonden geven aan als doel te hebben om de sport toegankelijk te maken voor een brede doelgroep. Sommige doelgroepen zijn moeilijk te bereiken voor bepaalde bonden. Een voorbeeld van een interventie om nieuwe doelgroepen aan te trekken, is het openen van hockeyclubs en realiseren van sportfaciliteiten in minder welvarende wijken.
- **Niet alle maatschappelijke waarde te kwantificeren:** van veel van de doelen van

betrokken organisaties is de maatschappelijke waarde evident. Dat sommige effecten zich moeilijk laten kwantificeren betekent niet dat ze geen of minder maatschappelijke waarde hebben. Zo sporten sporters voor plezier en ervaren mensen gevoelens van verbondenheid door topsport. De afdracht van Nederlandse Loterij heeft hier ontegenzeggelijk een belangrijke bijdrage in.

Economische effecten

De afdracht van Nederlandse Loterij aan sport, goede doelen en de Nederlandse Staat leidt tot activiteiten die niet zonder menskracht tot uitvoering kunnen komen. Dit gaat bijvoorbeeld om sporttrainers, zorgmedewerkers, gezondheidsspecialisten en verkoopmedewerkers op verkooppunten. Deze *economische impact* is uitgedrukt in FTE en werkzame personen. Zowel de directe als indirecte impact op FTE en werkzame personen is in beeld gebracht.

Naar schatting leiden de afdrachten en activiteiten van Nederlandse Loterij tot **3.040 extra FTE** wat ongeveer gelijkstaat aan **3.610 extra werkzame personen** ⁴⁴. Bijna een derde van deze

⁴⁴ Dit is inclusief FTE en werkzame personen als gevolg van de afdracht aan het Rijk. Het is echter niet bekend

werkgelegenheidseffecten wordt veroorzaakt vanuit de afdracht aan de Staat.

hoe dit geld door het Rijk wordt besteed. Wanneer de afdracht aan het Rijk niet meegeteld zou worden zou het

werkgelegenheidseffect met 980 FTE en 1.050 werkzame personen toenemen.

Literatuurlijst

- Van Bottenburg, M., et al. "De maatschappelijke betekenis van topsport." (2012). Geraadpleegd via <https://www.kennisbanksportenbewegen.nl/?file=2171&m=1422883063&action=file.download>
- Breedveld, K., Elling, A., Hoekman, R. H. A., & Schaars, D. (2016). Maatschappelijke betekenissen van sport: wetenschappelijke onderbouwing en weerslag in lokaal beleid. Geraadpleegd via https://www.kenniscentrumsportenbewegen.nl/kennisbank/publicaties/?maatschappelijke-betekenenissen-van-sport&kb_id=21517
- CPB (2019). Jongeren met afstand tot de arbeidsmarkt in beeld. Geraadpleegd via <https://www.cpb.nl/jongeren-met-afstand-tot-de-arbeidsmarkt-beeld#:~:text=Deze%20studie%20brengt%20in%20kaart,deze%20groep%20te%20onderscheiden%20zijn.>
- Daily Mail (2021). 100 golds for £1.2 billion, but what's the real price paid? Lottery cash helped to fund the win-at-all-costs approach that has helped Team GB change lives, forge memories and create legends. Geraadpleegd via <https://www.dailymail.co.uk/sport/olympics/article-9821919/Lottery-cash-helped-fund-win-costs-approach-benefited-Team-GB.html>
- De Jong, A., & Rijken, P. M. (2005). Zorg-en maatschappelijke situatie van mensen met kanker in Nederland. Utrecht: Nivel.
- Ecorys (2021). De sociaaleconomische waarde van sporten en bewegen. Geraadpleegd via <https://www.ecorys.com/sites/default/files/2021-05/Maatschappelijke%20waarde%20sporten%20en%20bewegen.pdf>
- Fujiwara, Kudrna, Cornwall, Laffan en Dolan (2015). Further analysis to value the health and educational benefits of sport and culture. Geraadpleegd via https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/446273/Health_and_educational_benefits_of_sport_and_culture.pdf
- Gratton, Toohey, Skinner, Lock and Kokolakis (2018). Economic value of community clubbased sport in Australia. Geraadpleegd via https://www.clearinghouseforsport.gov.au/_data/assets/pdf_file/0008/879209/ASC-GU-Final-Report-Club-Sport-Economic-Value.pdf
- Inspectie van het Onderwijs (2019). De staat van het onderwijs. Geraadpleegd via <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2019/04/10/rapport-de-staat-van-het-onderwijs-2019>
- Hopman, P., Gijsen, B., Brink, M., & Rijken, M. (2012). Zorg-en leefsituatie van mensen met kanker 2012. Deelrapportage I: Ervaringen met ziekenhuiszorg. NIVEL.
- Marlet, G., & Poort, J. (2011). De waarde van cultuur in cijfers. Atlas voor gemeenten.
- Mulier Instituut (2011). De maatschappelijke betekenis van topsport. Geraadpleegd via <https://www.kennisbanksportenbewegen.nl/?file=2171&m=1422883063&action=file.download>
- NOC*NSF (2022). Topsportagenda 2032. Geraadpleegd via <https://nocnsf.nl/media/5599/sportagenda-2032.pdf>
- NOC*NSF (2021). Zo sport Nederland
- Pulles & van den Dool (2020). Factsheet Starten en stoppen met een sportactiviteit. Geraadpleegd via <https://nocnsf.nl/wat-doet-nocnsf/sport-in-nederland/sportonderzoek/zo-sport-nederland#:~:text=Het%20aantal%20Nederlanders%20dat%20wekelijks,was%20minder%20dan%2025%20%3B>
- NSO Retail Marktgid (2021)
- REBEL & Mulier Instituut (2022). SROI-sport en bewegen 2022. Geraadpleegd via <https://www.kennisbanksportenbewegen.nl>

- TNO (2003). Factsheets Gezonde Werknemers presteren beter en kosten aanzienlijk minder. Geraadpleegd via <https://repository.tno.nl/islandora/object/uuid%3Acf669ec1-18e8-456d-8275-2bdb2c7d9e96#:~:text=Gezonde%20werknemers%20presteren%20beter%20en%20kosten%20aanzienlijk%20minder.,gemiddeld%209%25%20naar%20%25.>
- Rijksoverheid (2020). 110 miljoen euro ondersteuning voor sportverenigingen. Geraadpleegd via <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/05/01/110-miljoen-euro-ondersteuning-voor-sportverenigingen#:~:text=De%20110%20miljoen%20euro%20extra,grootste%20kostenpost%20op%20de%20begroting.>
- Rijksoverheid (2022). Plannen voor media en cultuur. Geraadpleegd via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/prinsjesdag/media-en-cultuur>
- Rijksoverheid (2022). Plannen voor veiligheid. Geraadpleegd via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/prinsjesdag/veiligheid>
- Rijksoverheid (2022). Plannen voor zorg, gezondheid en sport. Geraadpleegd via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/prinsjesdag/zorg-en-gezondheid>
- RIVM (2018). Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018: Een gezond vooruitzicht. Geraadpleegd via <https://www.vtv2018.nl/>
- SBF (2020). De maatschappelijke waarde van meedenken, meedoen en geven. Geraadpleegd via <https://www.goededoelennederland.nl/system/files/public/Onderzoek/RAPPORT%20MAATSCHAPPELIJKE%20WAARDE%20FILANTROPIE.pdf>
- Sky News (2021). Tokyo Olympics: Lottery money and the medal dream - How Team GB athletes are funded. Geraadpleegd via <https://news.sky.com/story/tokyo-olympics-lottery-money-and-the-medal-dream-how-team-gb-is-funded-12367961>
- Universiteit Utrecht (2019). Topsportklimaatmeting. Geraadpleegd via <https://topsportklimaatmeting.sites.uu.nl/>
- The Guardian (2021). 'Brutal but effective': lottery funding secures 100 golds for Team GB. Geraadpleegd via <https://www.theguardian.com/sport/2021/jul/26/brutal-but-effective-lottery-funding-scores-100-golds-team-gb>
- Trouw (2022). Nieuwe kansspelwet zorgt voor meer gokverslaafden. Geraadpleegd via <https://www.trouw.nl/binnenland/nieuwe-kansspelwet-zorgt-voor-meer-gokverslaafden-bcbe7bed/>
- Universiteit Utrecht (2019). Topsportklimaatmeting. Geraadpleegd via <https://topsportklimaatmeting.sites.uu.nl/>
- Verwey-Jonker Instituut (2011). De maatschappelijke waarde van sport. Geraadpleegd via <https://repository.tno.nl/islandora/object/uuid%3Acf669ec1-18e8-456d-8275-2bdb2c7d9e96#:~:text=Gezonde%20werknemers%20presteren%20beter%20en%20kosten%20aanzienlijk%20minder.,gemiddeld%209%25%20naar%20%25.>
- VZ-Info (2022). Aandoeningen op basis van zorguitgaven. Geraadpleegd via <https://www.vzinfo.nl/ranglijsten/aandoeningen-op-basis-van-zorguitgaven#:~:text=De%20top%20drie%20van%20de,miljard%20%204%203%25.>
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) (2021). Kiezen voor houdbare zorg. Geraadpleegd via <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2021/09/15/kiezen-voor-houdbare-zorg>

Bijlage 1: Methode

Afbakening

Het doel van deze studie is om inzicht te bieden in de maatschappelijke en economische effecten van Nederlandse Loterij. Hierbij is specifiek gekeken naar de maatschappelijke en economische effecten als gevolg van de activiteiten vanuit en de afdracht van Nederlandse Loterij aan NOC*NSF, sportbonden, goede doelen en het Rijk voor het jaar 2022.

Een aparte positie nemen de **sponsoractiviteiten** van Nederlandse Loterij in. Hiermee worden sportverenigingen ondersteund, waarbij het om aanzienlijke bedragen kan gaan. Hiervan is het economisch belang in beeld gebracht, maar niet alle indirecte en maatschappelijke effecten van deze activiteiten zijn onderzocht. Voor een evenwichtig beeld zou dan namelijk ook het effect van de reclame op de doelgroep in beeld moeten worden gebracht. Dat laatste valt buiten de scope van dit onderzoek.

Naast bovengenoemde is de economische impact als gevolg van de verkoop van producten van Nederlandse Loterij in beeld gebracht.

Kwalitatieve effecten

De maatschappelijke en economische effecten van de activiteiten van Nederlandse Loterij zijn zowel kwantitatief als kwalitatief in beeld gebracht. Voor de beschrijving van de effecten in kwalitatieve zin is een literatuurstudie uitgevoerd. Hierbij is gebruikgemaakt van nationale en internationale literatuur. De inzichten uit de literatuur zijn aangevuld met inzichten die zijn opgehaald

tijdens interviews met sportbonden, sportorganisaties en goede doelenorganisaties.

Kwantitatieve effecten breedtesport

Voor de effectberekening van maatschappelijke effecten in kwantitatieve zin is voor een belangrijk deel gebruikt gemaakt van de inzichten die volgden uit de studie van Rebel en Mulier Instituut (2022)

Tabel 1 Kengetallen (in bandbreedtes) voor maatschappelijke effecten van breedtesport

Effecten	5 - 24-jarige		25 - 54-jarige		55+	
	Ondergrens	Bovengrens	Ondergrens	Bovengrens	Ondergrens	Bovengrens
Levensverwachting	€ 500	€ 1.500	€ 1.000	€ 2.500	€ 1.000	€ 2.000
Blessures	-€ 1.500	-€ 1.500	-€ 500	-€ 500	-€ 200	-€ 200
Kwaliteit van leven	€ 20.000	€ 45.000	€ 25.000	€ 53.000	€ 9.000	€ 19.000
Zorgkosten	€ 2.500	€ 4.500	€ 3.000	€ 6.000	€ 2.500	€ 4.000
Schoolprestaties	€ 7.000	€ 7.000	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
Criminaliteit	€ 50	€ 50	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
Sociaal kapitaal	pm	pm	pm	pm	pm	pm
Mentaal welzijn	pm	pm	pm	pm	pm	pm
Plezier	pm	pm	pm	pm	pm	pm
Arbeidsproductiviteit	€ 6.500	€ 14.000	€ 5.000	€ 12.000	€ 500	€ 1.000
Ziekteverzuim	€ 1.500	€ 3.500	€ 1.000	€ 3.000	€ 100	€ 300

Bron: Rebel & Mulier Instituut (2022). Bewerkt door Decisio.

naar de Social Return On Investment (SROI) van breedtesport⁴⁵. Dit onderzoek brengt de maatschappelijke baten van ‘investeren in sport’ in beeld. De gehanteerde methoden zijn afgestemd met NOC*NSF.

De kengetallen (weergegeven in tabel 1) over effecten komen voort uit een onderzoek naar de maatschappelijke waarde van sport⁴⁶. Bij het inschatten van effecten zit veel onzekerheid gebonden. Daarom zitten er bandbreedtes rondom de kengetallen. In dit onderzoek hebben we voor het bepalen van die effecten van de afdracht van Nederlandse Loterij gewerkt met de middenwaarde van die bandbreedte.

Een ander punt is dat deze kengetallen gaan over de waarde over de gehele levensduur. In deze studie kijken we naar de effecten van een jaar (2021). Naar voorbeeld van Rebel (2022) rekenen we de effecten terug naar de waarde voor een jaar.

⁴⁵ REBEL & Mulier Instituut (2022). SROI Sport en Bewegen.

⁴⁶ Ecorys (2022). De sociaaleconomische waarde van sporten en bewegen.

Per afdracht van Nederlandse Loterij aan een sportbond zijn de maatschappelijke effecten in euro's in beeld gebracht op basis van bovengenoemde kengetallen. Hiervoor hebben we enkele uitgangspunten en parameters gehanteerd:

- **Afhankelijkheid:** begroting minus afdracht topsportgelden. Voor informatie over de begroting van bonden hebben we gebruik gemaakt van (realisatiecijfers op) jaarrekeningen en jaarverslagen van 2022. Bij de gevallen waar deze documenten nog niet gepubliceerd waren hebben we gebruik gemaakt van begrotingen voor 2022 uit 2021. Voor bonden waar geen begroting voor 2022 beschikbaar was hebben we een conservatieve inschatting gemaakt op basis van groei in ledenaantallen ten opzichte van 2021. Voor enkele bonden hebben geen enkel soortgelijk document wat publiek toegankelijk is. In dat geval gaan we uit van een afhankelijkheid van 16% een enquête onder bonden⁴⁷
- **Conservatieve attributie:** We rekenen de effecten per sportbond niet volledig toe aan Nederlandse Loterij. We gaan ervan uit dat een

⁴⁷ Van Eldert en Beekman (2022). Monitor financiële stromen in de breedtesport 2020.

⁴⁸ Onder de categorie ‘overige sport’ verstaan we sporten als golf en sportvissen.

groot deel van de leden ook zou sporten, ofwel in verenigingsverband ofwel zelfstandig, zonder de afdracht van Nederlandse Loterij. Op basis van gesprekken met bonden schatten we dat dit voor 90% van de mensen geldt.

- **Beweegrichtlijn:** niet alle leden van een sportbond voldoen daadwerkelijk aan de beweegnorm van de WHO. Dit is van invloed op de berekening op de effecten (bv. gezondheidseffecten). Hierbij is onder andere van invloed of het gaat om een actieve sport, denksport of overige sport⁴⁸. Voor actieve sporten schatten we dat circa 80% aan de beweegrichtlijn, voor denk en overige sporten ligt dit op het nationaal gemiddelde.
- **Actieve sport, denksport of overige sport:** voor het berekenen van effecten zijn parameters toegepast voor de ‘soort sport’. Actieve sporten hebben een belangrijkere impact op de gezondheid. Anderzijds blijkt uit verschillende studies⁴⁹⁵⁰ dat het beoefenen van denksporten leidt tot betere schoolprestaties. Dit effect is dus sterker voor denksporten dan andere soorten sporten.

⁴⁹ Sala & Gobet (2016). Do the benefits of chess instruction transfer to academic and cognitive skills? A meta-analysis.

⁵⁰ Bijvoorbeeld: Gliga en Flesner (2014). Cognitive benefits of chess training in novice children.

- **Jongeren en volwassenen:** bij de kengetallen voor de effecten van breedtesport bestaat onderscheid tussen jongeren (t/m 24 jaar), volwassenen (25 – 55 jaar) en ouderen (55 en ouder). In deze studie is onderscheid gemaakt tussen jongeren en volwassenen op basis van getallen van NOC*NSF en demografische cijfers vanuit het CBS. Aanname is dat 80% van de sportende volwassenen jonger is dan 55 jaar⁵¹. Voor het geaccumuleerd maatschappelijk effect maakt dit vrijwel geen verschil. Het betreft alleen een verschil in de verdeling tussen effecten.

Per sportbond is op deze manier de impact berekend. In dit rapport zijn de totale effecten van alle sportbonden beschreven en weergegeven.

Kwantitatieve effecten goede doelen

Voor goede doelen zijn eveneens de effecten kwantitatief in beeld gebracht. Verschillende internationale SROI-studies naar initiatieven en

⁵¹ Ingeschat op basis van het aantal mensen dat sport per leeftijdsgroep via RIVM Statline (2021). Geraadpleegd via <https://statline.rivm.nl/#/RIVM/nl/dataset/50090NED/able>

Tabel 2 Indicatieve schatting effecten 'gezondheidseffecten' en 'sociaal domein', 2022

Effect	Aandeel	Deel afdracht	# studies	Gemiddelde SROI	Effecten
Gezondheid					
Kwaliteit van leven van mensen					
met ziekte/ aandoening	3%	€ 0,2	3	6,1	€ 1,2
Preventie	75%	€ 4,8	6	4,4	€ 20,9
Genezing/ behandeling	22%	€ 1,4	11	6,1	€ 8,5
Totaal	100%	€ 6,4	20	5,5	€ 30,6
Effect	Aandeel	Deel afdracht	# studies	Gemiddelde SROI	Effecten
Sociaal					
Betrokken samenleving	20%	€ 1,5	16	6,4	€ 9,4
Solidaire hulpvaardige samenleving	39%	€ 2,8	12	4,7	€ 13,4
Kansengelijkheid	33%	€ 2,4	4	3,9	€ 9,4
Basis op orde (wonen)	8%	€ 0,6	4	5,9	€ 3,4
Totaal	100%	€ 7,30	36	5,2	€ 35,7

projecten op het gebied van gezondheid en het sociaal domein vormden de basis voor deze berekening. Studies waarin de SROI's van meerdere van deze initiatieven zijn beschreven, zijn:

- de Social Return on Investment (SROI) of mental health related interventions – A scoping Review door Kadel et al. (2022)⁵² en

⁵² Kadel R, Stielke A, Ashton K, Masters R and Dyakova M (2022) Social Return on Investment (SROI) of mental health related interventions—A scoping review

⁵³ Gosselin, V., Boccanfuso, D. & Laberge, S. Social return on investment (SROI) method to evaluate physical activity

- Social Return On Investment (SROI) method to evaluate physical activity and sport intervention: a systematic review door Gosselin et al. (2020)⁵³.
- Daarnaast hebben we een aantal op zichzelf staande SROI-studies gebruikt.

and sport interventions: a systematic review. Int J Behav Nutr Phys Act 17, 26 (2020). <https://doi.org/10.1186/s12966-020-00931-w>

Op basis van deze studies zijn gemiddelde SROI's berekend voor initiatieven op het gebied van:

- Betrokken samenleving: 6,45 (16 studies)
- Solidaire en hulpvaardige samenleving: 4,7 (12 studies)
- Kansengelijkheid: 3,92 (4 studies)
- Basis op orde (wonen): 5,86 (4 studies)
- Kwaliteit van leven voor mensen met een ziekte, aandoening of letsel: 7,10 (3 studies)
- Preventie: 8,51 (6 studies)
- Genezing en behandeling: 5,31 (11 studies)

Op basis van de afdracht van Nederlandse Loterij en de mate waarin goede doelen hun middelen gebruiken voor bovenstaande doelen is vervolgens een berekening gemaakt van de effecten van de afdrachten van Nederlandse Loterij aan goede doelen op het gebied van gezondheid en het sociaal domein.

Economische effecten

Voor alle activiteiten van Nederlandse Loterij die in dit onderzoek aan bod kwamen is de economische impact berekend. Economische impact bestaat in deze analyse uit de impact op productie en werkgelegenheid. Met een door Decisio ontwikkeld

economische effectenmodel⁵⁴ zijn de directe en indirecte effecten van de geïnitieerde projecten kwantitatief ingeschat. Directe effecten betreffen werkgelegenheid, omzet, productie en toegevoegde waarde. Een deel van deze effecten ontstaat door een verschuiving van activiteiten; een ander deel ontstaat door nieuwe activiteiten. Indirecte effecten zijn ook werkgelegenheids- en productie-effecten. Dat gaat over het indirecte economische effect (ook wel 'multiplier-effect' genoemd) in de gehele economische keten door onderlinge inkoop en uitbestedingen.

Economische effectenmodel

Het economische effectenmodel is gebaseerd op de meest recente input-outputtabellen van het CBS uit de nationale rekeningen. De tabellen beschrijven de relaties tussen toeleveranciers en afnemers in Nederland.

De input in het economische effectenmodel is de berekende directe productiewaarde per sector (op basis van de meest recente CBS-gegevens). In de analyse is uitgegaan van productie in de volgende categorieën:

- 'Cultuur, sport en recreatie' voor uitgaven aan breedtesport, topsport en activiteiten met betrekking tot sponsoring.
- 'Gezondheids- en welzijnzorg' voor uitgaven aan goede doelen op het gebied van gezondheid.

- 'Overige dienstverlening' voor uitgaven aan goede doelen op het gebied van sociaal welzijn en cultuur.
- 'Openbaar bestuur en overheidsdiensten' voor uitgaven aan de Nederlandse Staat.
- 'Handel' voor de activiteiten met betrekking tot verkoop.

Vervolgens worden de achterwaartse effecten berekend op basis van de meest recente input-outputtabellen van het CBS. Als in sector A voor 10 euro wordt geproduceerd, heeft deze daarvoor inkoop van andere bedrijven in sector A en bedrijven in B nodig van in totaal 5 euro. De resterende 5 euro gaat naar bedrijven in het buitenland (import), lonen, belastingen en winsten (toegevoegde waarde). De 10 euro productie in sector A, leidt op deze wijze indirect tot 5 euro aan productie in sector A en B. Maar om deze 5 euro te produceren, dienen wederom producten en diensten van andere sectoren te worden ingekocht. Elke 'ronde' wordt de doorwerking kleiner. Door dit (wiskundig) tot in het oneindige te herhalen, kan een multiplier worden berekend en worden bepaald hoeveel een "impuls" in een bepaalde sector, uiteindelijk leidt tot bestedingen in alle andere sectoren.

Nadat op deze wijze de indirecte productiewaarde van alle sectoren is berekend, wordt deze vervolgens vertaald in toegevoegde waarde en werknemers op basis van gemiddelde aantal werknemers en toegevoegde waarde per euro productie per sector. Op deze wijze worden alle indirecte effecten bepaald.

⁵⁴ Dit model is voortgebouwd op basis van algemeen bekende economische theorieën (bv. Leontief, 1966).

Bijlage 2: SROI-studies voor schatting effecten goede doelen

Auteurs	Titel	Jaar
Lobley & Carrick	Social return on investment evaluation report – bums off seats	2011
Carrick	Glasgow health walks social return on investment analysis	2013
ICF GHK	Social return on investment evaluation of the Sportivate programme in the black country	2013
Butler W & Leathem K	A social return on investment evaluation of three ‘sport for social change network’ programmes in London	2014
Centre for Sport and Social Impact (CSSI)	Value of a community football club	2015
Ozgun	Girls are on the soccer field academy – social investment impact assessment – report SROI analysis	2016
New Economics Foundation and TCV	TCV’s impact: Organisational social return on investment summary findings	2015
Davies, Taylor, Ramchandani, & Christy	Social return on investment in sport: a participation wide model for England – summary report	2016
Chin	Health disability sport partnership: a social return on investment analysis	2016
Hopkinson	Social value of developing coaches to deliver high quality coaching session	2016
Darlington	Social return on investment analysis – Midwest academy of sport	2014
Baker, Courtney, Kubinakova, Ellis, Loughren & Crone	Gloucestershire active together evaluation final report	2017
Regeneris Consulting	The economic & social impact of street soccer academy	2017
Sanders & Raptis	Changing the game – can a sport-based youth development program generate a positive social return on investment?	2017
SVA	Ronald McDonald House Charities Australia	2020
OVO Foundation	A Forecast Social Return on Investment Analysis on the Impact of OVO Foundation programmes	2022
Blind & Daemen	Social return on investment (SROI) of pharmaceutical patient consultation	2022
Kennedy & Phillips	Social return on investment (SROI): A case study with an expert patient programme	2011
Merino et al.	The social return on investment of a new approach to heart failure in the Spanish National Health System	2020
AstraZeneca	Young Health Programme Social Return on Investment (SROI)	2017
AstraZeneca	Young Health Programme Social Return on Investment (SROI)	2017

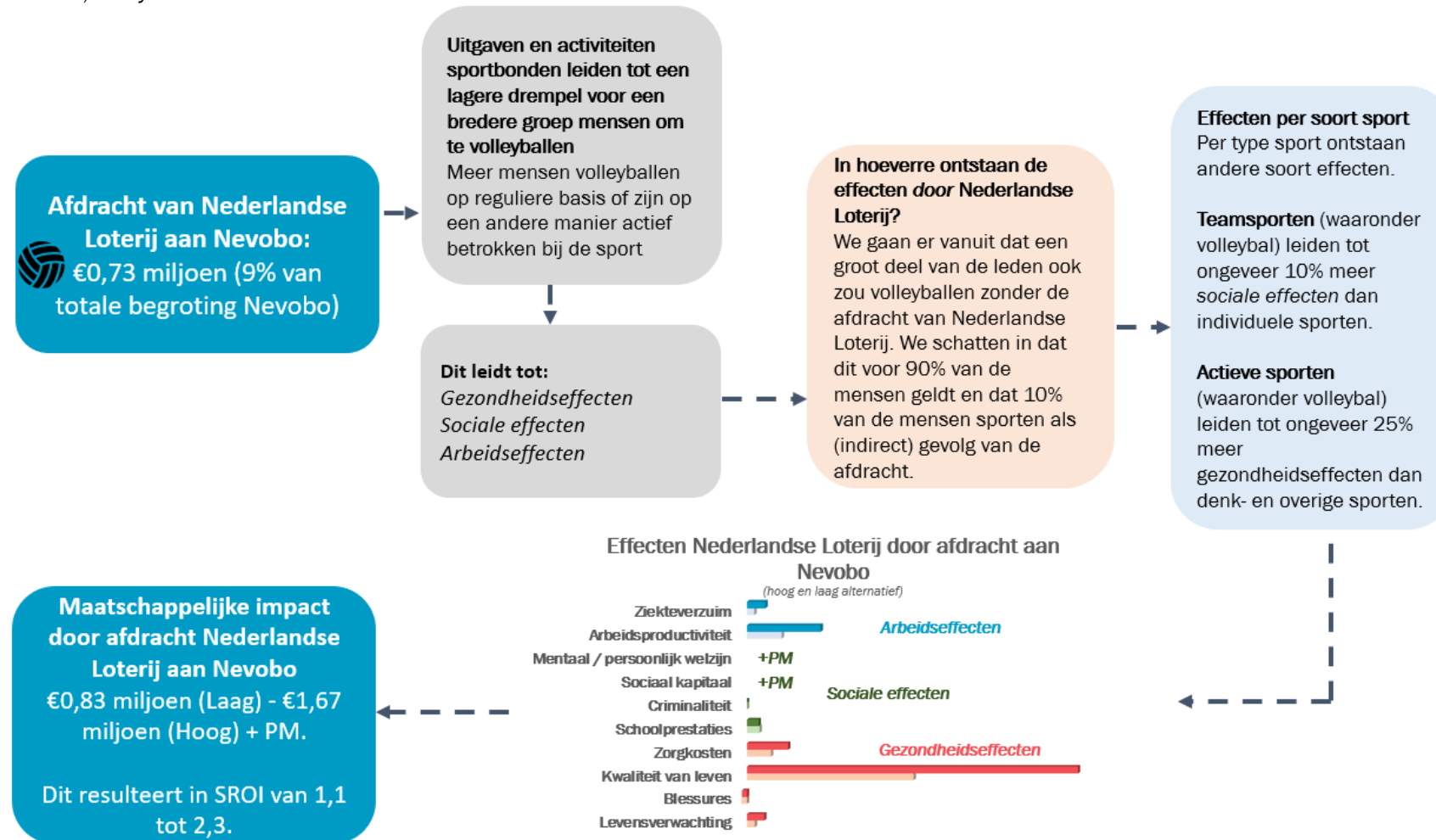
AstraZeneca	Young Health Programme Social Return on Investment (SROI)	2017
AstraZeneca	Young Health Programme Social Return on Investment (SROI)	2017
Liang & Moules	Social Return on Investment - A New Approach to Understanding and Advocating for Value in Healthcare	2017
Hyatt et al.	Social return on investment economic evaluation of supportive care for lung cancer patients in acute care settings in Australia	2022
Merino et al.	A Social Return on Investment Analysis of Improving the Management of Chronic Obstructive Pulmonary Disease Within the Spanish National Healthcare System	2022
Robinson	Artists for Mental Health Mindfulness Project: Social Return on Investment Evaluation	2020
Lakhotia	Incredible Years Parenting Programme: Forecast Social Return on Investment Analysis	2019
Lloyd	Social Return on Investment report of the Change Step service in partnership with Veterans' NHS Wales	2018
McCorrison & Stevenson	Evaluative Analysis: Recovery College East Peer Education Programme (PEP)	2018
Richardson, Lawlor & Bowen	A Social Return on Investment Analysis for Tinder Foundation	2016
Whelan, Holden & Bockler	A Social Return on Investment Evaluation of the St Helens Creative Alternatives Arts on Prescription Programme. England: Creative Alternatives	2016
Weld, Kimberlee, Biggs, Blackburn, Clifford & Jones	For All Healthy Living Centre's Healthy Connections Project. Final evaluation report and Social Return on Investment (SROI) Analysis	2015
Quality Matters	Mojo: A 12-Week Programme for Unemployed Men Experiencing Mental Health Distress—A Social Return on Investment Analysis. Dublin: Health Service Executive	2014
Godspeed	Value of Substance: A Social Return on Investment evaluation of Turning Point's Substance Misuse Services in Wakefield	2014
NEF consulting	Equality outcomes: Social Return on Investment Analysis	2013
Szplit	Social Return on Investment (SROI) Forecast for the Individual Placement and Support (IPS) For Period April 2010 to March 2011	2013
Ireland	Gardening in Mind Social Return on Investment Report England: The SROI Network	2013
Leck	Social Return on Investment of the Houghton Project	2012
GAMH	Scotia Clubhouse Social Return on Investment Final Report. Glasgow: Glasgow Association for Mental Health	2011
Carrick & Lindhof	The Value of Walking: A Social Return on Investment Study of a Walking Project	2011
University of Worcester	Forecast of Social Return on Investment of Nineveh Ridge activities	2011

Goodspeed	Forecast of Social Return on Investment of Workwise Activities	2009
Somers	MillRace IT: A Social Return on Investment Analysis 2005-2006	2006
Tokarova	A Social Return on Investment Study of Wellbeing Works'Wellbeing Programme	2014
RM Insight	ESCAPE: a Social Return on Investment (SROI) Analysis of a Family Action Mental Health Project	2012
Desalandes	The Social Return on Investing in Community Arts in Mental Health at Inside Out	2011
Cawley	Evaluation of Changing Minds for the SouthLondon and the Maudsley Mental Health Foundation Trust	2011
Lloyd	The Social Impact of the Arfon Social Prescription Model Social Return on Investment (SROI) Evaluation and Forecast Report	2017
Envoy Partnerships	Social Return on Investment of Self-Care Social Prescribing	2018
Hackett, Jung & Mulvale	Pine River Institute: Social Return on Investment for a Residential Treatment Programme. Canada: McMasterUniversity	2017
Lloyd	Gwynedd Parent Carers Social Return on Investment (SROI) Evaluation Report	2016
Bertotti, Farr & Akinbode	Highway House Social Return on Investment Report	2015
Whelan	An evaluation of the social value of the Taiko Drumming for Health initiative in Wirral, Merseyside	2014
Wright, Schifferes & Consulting	Growing Social Capital: A Social Return on Investment Analysis of the Impact of Voluntary and Community Sector Activities Funded by Grant Aid, December 2011	2021
Visram, Walton, Akhter, Lewis & Lister	Assessing the value for money of an integrated health and wellbeing service in the UK	2020
McGrath & Stevens	Forecasting the social return on investment associated with children's participation in circus-arts training on their mental health and well-being	2019

Bijlage 3: Voorbeeld effecttoekenning sportbond

Nevobo, volleybal

Bijlage 4: Voorbeeld effecttoekenning goed doel

Maag Lever Darm Stichting

